

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Bakalářská práce

Ludmila Rychterová

**Ukrajinský nacionalismus v programech hlavních politických stran
na Ukrajině od Oranžové revoluce do současnosti**

Ukrainian Nationalism in Programmes of Main Political Parties in Ukraine
from Orange Revolution until Present

*Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce PhDr. Marku Příhodovi, Ph.D.
za odborné vedení a cenné rady, kolegyním z Ústavu východoevropských studií a všem svým
blízkým za neutuchající podporu.*

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. července 2016

.....
Ludmila Rychterová

Abstrakt:

Tato práce je zaměřena na hledání ideologie nacionalismu v programech hlavních politických stran na Ukrajině od Oranžové revoluce do roku 2012. Navzdory časovému vymezení „do současnosti“ v názvu práce se autorka rozhodla nehodnotit současnou komplikovanou situaci na Ukrajině a soustředí se na vývojově ucelené období 2004–2012, kdy hlavní ukrajinské politické strany prošly již určitým rozvojem a většinou měly pevně zakotvená ideologická východiska svých programů. Tento text se soustředí na sedm politických stran: Svoboda, Vlast, Naše Ukrajina, Strana regionů, UDAR, Komunistická strana Ukrajiny a Fronta změn. Velký důraz je v práci kladen na vymezení pojmu nacionalismu a jeho specifik v ukrajinském prostředí, což dále pomáhá rozvíjet typologii nacionalistické ideologie přítomné u některých z vybraných politických stran. Nejspecifičtější formou nacionalismu z výše zmíněných stran se vyznačuje Svoboda, proto je jí v práci věnováno více prostoru.

Klíčová slova:

Ukrajina, ukrajinský nacionalismus, politické strany

Abstract:

The paper focuses on searching for nationalist ideology in programmes of the main political parties in Ukraine from the Orange Revolution to 2012. Despite the phrase “until present” in the title of the paper, the author chose not to reflect on the current complicated situation in Ukraine, and she focuses on the developmentally coherent period of 2004–2012. In that period, the main political parties had already undergone a certain development and they usually had a firm ideological basis in their programmes. The main seven Ukrainian political parties characterised in this paper are: The Freedom, The Fatherland, Our Ukraine, The Party of Regions, The UDAR, The Communist Party of Ukraine and The front for Change. The definition of the concept of nationalism and specifics in Ukraine are emphasized in this paper, which helps to further develop the typology of nationalism that is present in some of the programmes of the main political parties in Ukraine. The most specific form of nationalism is found in The Svoboda, therefore the author reserved more space for it in this paper.

Keywords:

Ukraine, Ukrainian nationalism, political parties

Obsah

Úvod	6
1. Definice nacionalismu a jeho typy	8
2. Specifika ukrajinského nacionalismu	13
3. Klasifikace určování nacionalismu v programech politických stran	27
4. Nacionalismus v programech vybraných politických stran	29
4.1 Vznik a vývoj politické strany Svoboda, charakteristika jejího programu	29
4.2 Vývoj politické strany Strana regionů a charakteristika jejího programu	34
4.3 Vznik a vývoj Komunistické strany Ukrajiny a charakteristika jejího programu	36
4.4 Vývoj politické strany Naše Ukrajina a charakteristika jejího programu	37
4.5 Vývoj politické strany Vlast a charakteristika jejího programu	38
4.6 Vznik a vývoj politické strany Fronta změn, charakteristika jejího programu	41
4.7 Vývoj politické strany UDAR a charakteristika jejího programu	42
Závěr	44
Bibliografie	46

Úvod

Cílem bakalářské práce „Ukrajinský nacionalismus v programech hlavních politických stran na Ukrajině od Oranžové revoluce do současnosti“ je zhodnotit, zda se v politických programech největších politických stran na Ukrajině vyskytuje myšlenka nacionalismu a pokud ano, v jaké podobě.

Název práce definuje časové období určené pro tuto práci jako „od Oranžové revoluce do současnosti“. Nicméně od roku 2012, kdy bylo téma práce zadáno, prošla Ukrajina výrazným politickým vývojem, jenž učinil situaci v zemi nepřehlednou. Po událostech konce roku 2013 známých pod jménem „Euromajdan“ vzniklo na Ukrajině několik dalších výrazných politických subjektů. Téma práce by se tak pro naše účely stalo příliš obsáhlým. Tyto nové politické strany, stejně jako události historického významu, k nimž na Ukrajině došlo, považujeme za příliš komplikované, než abychom je s malým časovým odstupem reflektovali v naší práci. V zájmu objektivitu a kvality materiálu tak přehodnotíme vymezení časového úseku pozorování a soustředíme se výhradně na časové období v rozmezí let 2004–2012. Toto období nám dává možnost sledovat politické strany, které již prošly určitým vývojem a většinou mají pevně zakotvená ideologická východiska svých programů. Zároveň však můžeme sledovat určitou radikalizaci názorů i postojů k aktuálním otázkám a problémům Ukrajiny.

Materiálová základna této práce zahrnuje široké spektrum zdrojů: vybrané teoretické politologické práce k tématu nacionalismu a odborné monografie zachycující historický vývoj Ukrajiny v posledním desetiletí slouží především jako zdroj k teoretické části práce, výsledky průzkumů relevantních sociologických agentur, internetové zdroje (zejména prezentace politických stran, politicky aktivních osobností a politických uskupení, ukrajinské společenské portály) pak tvoří podklad pro praktické zkoumání politických programů vybraných stran.

Politické strany zvolené v textu práce jsou: Svoboda, Vlast, Naše Ukrajina, Strana regionů, UDAR, Komunistická strana Ukrajiny a Fronta změn. Tyto strany byly zvoleny na základě jejich velkého významu pro ukrajinskou politickou scénu, mají širokou členskou i voličskou základnu a reprezentují různé přístupy k otázce nacionalismu.

Struktura bakalářské práce je tvořena teoretickou částí, která zahrnuje tři kapitoly, a praktickou, která obsahuje jednu kapitolu rozdělenou na sedm podkapitol. V první kapitole teoretické části vymezujeme pojem nacionalismu pro účely této práce na základě materiálů předních ukrajinských i světových teoretiků nacionalismu. Druhá kapitola je věnována specifikám nacionalismu v ukrajinském prostředí. Tomuto tématu je v práci věnován velký prostor nikoli samoúčelně, ale především kvůli časté dezinterpretaci termínu nacionalismus v ukrajinském prostředí. Změny v recepci a definici tohoto pojmu, k nimž na Ukrajině dochází, sleduje ukrajinská vědkyně Natalja Voľošyna.¹⁾ Oleh Lisnyčuk považuje termín nacionalismus za jeden z nejvíce dezinterpretovaných termínů na ukrajinském území v politické, mediální i vědecké

¹⁾ Волошина, Н. М.: Соціально-філософський вимір патріотизму й націоналізму в Україні. Гілея, ред. Вашкевич В., 2011, č. 3., s. 354–364.

komunitě.²⁾ Někteří ukrajinští vědci mají tendenci ztotožňovat nacionalismus s patriotismem.³⁾ V neukrajinské vědecké komunitě zase panují neshody ohledně rozlišování a překládání ukrajinských termínů „narod“ a „nacija“.⁴⁾ Vyrovnat se s touto problematikou je prvořadým úkolem při snaze rozkrýt podstatu nacionalismu v programech politických stran, věnovat její reflexi méně prostoru v textu práce by tak znamenalo podcenění jednoho z klíčových momentů celého tématu. Dále je v teoretické části věnována kapitola vymezení námi použitého systému klasifikace politických stran z hlediska přítomnosti a typu nacionalismu v jejich politickém programu.

Praktická část práce představuje vývoj a charakteristiku jednotlivých politických stran. Značný prostor je věnován straně Svoboda, jejíž pojetí nacionalismu vytváří velmi specifický myšlenkový koncept tzv. „sociálního nacionalismu“. Programy podrobené zkoumání jsou buď nejaktuálnějšími předvolebními programy námi zvoleného časového období (tzn. předvolební programy stran pro volby do ukrajinského parlamentu v roce 2012), nebo se jedná o porovnání programu Sjednocené opozice „Za Vlast“ a dřívějšího politického programu strany před jejím připojením k opozičnímu hnutí. Tato práce se striktně soustředí na ideologii politického programu, jedinou výjimku tvoří případy stran, jež mají ideologicky nevyhraněný program, ale využívají nacionalistickou rétoriku. Další projevy politické činnosti stran naše práce nehodnotí z důvodu malého prostoru v tomto typu textu a kvůli možné dezinterpretaci ideologické pozice samotných politických stran – ideologická či programová platforma strany a její rétorika a činnost si nemusí nutně odpovídat.

²⁾ Лісничук, О.: Нація та національні інтереси в правах політичних дискурсах сучасної України. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2. vydání, Київ, 2012, s. 176.

³⁾ Мельон, А.: Функціонування та перспективи розвитку українського націоналізму. Сучасність, 2006, č. 9., s. 120–130.; Кононенко, П.: Національна ідея, нація, націоналізм, Київ, 2005, s. 208.

⁴⁾ Капеллер, А.: Громадянська чи етнічна нація. Зауваги з теорії та історіографії, In: kol. aut., Україна; процеси націотворення, ed. Капеллер, А., Київ, 2011, s. 14.; Kuzio, T.: Ukraine, State and Nation Building, London and New York, 1998, str. 8.; Casanova, J.: Ethno-linguistic and religious pluralism and democratic constructions in Ukraine, In: kol. aut., Post-Soviet Political Orders: Conflict and State Building, London and New York, 1998, s. 86.

1. Definice nacionalismu a jeho typy

Pro účely této práce můžeme nacionalismus velmi zjednodušeně definovat jako ideologii, která staví národní zájmy na vysokou příčku hodnotového žebříčku. Nacionalismus je také možné vnímat jako hnutí, a to v případě, že se tato ideologie stává hnačím motorem procesů směřujících ke změně společenského řádu. John Armstrong nacionalismus definuje jako „hnutí směřující k vytvoření nezávislého státu“.⁵⁾ Evropská zkušenost implikuje, že se automaticky jedná o státy národní. Hnutí za vznik nezávislých států podle principu „jeden národ spravuje vlastní stát“ ovšem není celosvětově univerzální (například státy postkoloniálního prostoru nebyly vždy formovány na bázi jednoho existujícího etnického či politického národa), proto je vhodné k Armstrongově definici přidat pojem „národní státy“.

Jeden z nejvýznamnějších teoretiků nacionalismu, Arnošt Gellner,⁶⁾ představil unikátní pohled na nacionalismus. Jeho zkoumání tohoto fenoménu vychází z premisy, že nacionalismus je produktem průmyslové revoluce⁷⁾ a z ní vycházející potřeby po nové společenské i politické stratifikaci. V Gellnerově pojetí industrializace boří dosavadní kulturní hranice a vyvolává potřebu kultury nové: univerzálně srozumitelné a přijímané, pevně navázané na politickou moc a hranice státu. Nacionalismus se tak stává prostředkem, jak takovou kulturu rozvíjet, a požaduje autonomii politické samosprávy nově vzniklých kulturních jednotek – národů. Autor nahlíží nacionalismus jako hnutí, pocit, a také teorii politického oprávnění existence států na etnickém principu.⁸⁾ Tento pohled na problematiku nacionalismu tvrdě odporuje teorii o primordiálnosti národů. Nacionalismus se jeví „pouze“ jako řešení problémů nově vzniklé kulturní a ekonomické situace v době industrializace. Navíc se nemusí jednat o jediné možné řešení. Gellner považuje vznik národů a národních států za nahodilost, nikoli všeobecnou nutnost.⁹⁾ Autor dále označuje nacionalismus za zvláštní druh patriotismu, který se vyskytuje jen za určitých podmínek, jimiž jsou gramotnost, stejnorodost a anonymita společnosti.¹⁰⁾ Pokud bereme v potaz argumenty nutnosti nové, masové kultury odpovídající potřebám doby a navázané na státní moc, dojdeme nutně k závěru, že nacionalismus tvoří národy, nikoli naopak.¹¹⁾ Gellnerova teze o vytváření národa prostřednictvím národní ideologie je pro tuto práci důležitá především při pohledu na situaci na Ukrajině po roce 1992 (viz kapitola 2, s. 24–26). Autor dále zdůrazňuje, že nacionalismus je sice výdobytkem moderní doby, ale jako zdroje využívá kulturní, historická a jiná dědictví z přednacionální doby.¹²⁾ Popírání primordiál-

⁵⁾ Армстронг, Д.: Украинский национализм: факты и исследования, Москва, 2008, s. 6.

⁶⁾ Na mezinárodní scéně i v některých českých překladech se setkáváme s variantou vlastního jména „Ernest“.

⁷⁾ Gellner, A.: Národy a nacionalismus, 2. vydání, Praha, 1993, s. 7.

⁸⁾ Tamtéž, s. 12.

⁹⁾ Tamtéž, s. 17.

¹⁰⁾ Tamtéž, s. 149.

¹¹⁾ Tamtéž, s. 67.

¹²⁾ Tamtéž, s. 60.

nosti a demytizace nacionalismu, které jsou hlavním přínosem Gellnerovy práce, nijak nezmenšuje autorův názor na důležitost této ideologie. Devatenácté a dvacáté století Gellner označuje za „věk nacionalismu“. Jeho práce ovšem ještě nepočítá s funkcemi nacionalismu v současnosti (reakce na problémy spojené s globalizací) a nedávné minulosti (nacionalismus jako garant suverenity států po rozpadu Sovětského svazu).

Stejný význam nacionalismu jakožto hnacímu motoru historické transformace v 19. století přiznává i další výrazný historik, Eric J. Hobsbawm.¹³⁾ Tento autor nejenže ve své práci plně adoptoval vymezení pojmu „národ a nacionalismus“, jak je definoval Gellner, ale také akcentuje tezi, že národy jsou vytvářeny nacionalismem.¹⁴⁾ Hlavní podmínku pro rozvoj nacionalismu jako masového hnutí spatřuje Hobsbawm v demokratizaci společnosti, která umožnila občanům podílet se na řízení státu.¹⁵⁾ Nacionalismus vybudovaný na základech liberalismu do sebe však vstřebával i jiné proudy. Ačkoli nacionální ideologie byla často využita jako protiváha vzrůstajícímu vlivu a radikalizaci socialismu, v některých případech se národní a sociální otázka spojily v organický celek, který měl poskytnout řešení širšího spektra naléhavých problémů společnosti a získat další podporu národního hnutí mezi sociálně slabším obyvatelstvem. Dalším prvkem, který ovlivnil tvář nacionalismu ve dvacátém století, je šovinismus, někdy přímo rasismus. Autor zdůrazňuje, že spojení nacionalismu s rasismem se objevuje až počátkem dvacátého století, a domnívá se, že je to především dílem vykořeněné nižší střední třídy, z níž se rekrutovala radikální pravice.¹⁶⁾

Nacionalismus jako ideologie a zejména jako hnutí se skrze ideology, politiky a aktivistické skupiny v rámci různých národů adaptoval na odlišná prostředí a objevuje se tak v mnoha leckdy překvapivých podobách. Bez nadsázky můžeme říct, že kolik je národů, tolik je nacionalismů (navíc se v rámci jednoho národního celku mohou rozvíjet různé typy nacionalismu). Přese všechna specifika, která nacionalismus získává v odlišných podmínkách, existují různé typologie tohoto konceptu.

Nacionalismus můžeme dělit na základě různých kritérií: funkce nacionalismu ve společnosti, vztah národního hnutí a impéria (nebo též jiných národů, které mají na toto hnutí vliv), periodizace fází rozvoje nacionalismu, geografie, ideologické kořeny a pozice na ose umírněný-radikální nacionalismus.

Taras Kuzio vyzdvihuje čtyři hlavní ideologické proudy, které mohou tvořit základ různých typů nacionalismu: marxismus, liberalismus, konzervatismus a fašismus.¹⁷⁾ Schopnost nacionalismu integrovat rozdílné, často přímo protichůdné ideologie a rozvíjet se skrze ně napovídá, že sám pojem „nacionalismus“ je konceptem naprosto neutrálním, bez jakéhokoli pejorativního podtextu, bez přirozené návaznosti na společnost odsuzovaná hnutí a ideologie.

Vztah národně-osvobozenického hnutí a impéria, stejně jako rozvoj samotné ideologie, závisí na pozici konkrétních národů v mnohonárodnostním impériu. Na jedné

¹³⁾ Hobsbawm, E. J.: Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality, 2. vydání, Cambridge, 2000, s. 107.

¹⁴⁾ Tamtéž, s. 10.

¹⁵⁾ Tamtéž, s. 112.

¹⁶⁾ Tamtéž, s. 107, 108, 121.

¹⁷⁾ Kuzio, T.: Ukraine: State and Nation Building, London and New York, 1998, s. 121.

straně vidíme státy vůdčí, které kumulují politickou moc (Rusko, Rakousko, Velká Británie, Francie aj.), které v historických impériích rozvíjely nacionalismus jako prostředek integrace a unifikace menšin a národů se slabším postavením.¹⁸⁾ Imperiální nacionalismus¹⁹⁾ se vyznačuje tendencemi k potlačení ostatních národních hnutí v rámci impéria a může také sloužit jako vysvětlení a ospravedlnění vedoucí role jednoho národa (objevují se myšlenkové koncepty mesianistické role vůdčího národa). Na straně druhé jsou pak národy utlačované, které nemají dostatek politických práv. Jejich příslušníci mohou být také omezeni ve svých společenských, ekonomických a dalších aspiracích. Nacionalismus pak získává obrannou funkci, stává se hlavním argumentem v boji za všestrannou nezávislost na vůdčím národě. Někteří vědci se domnívají, že imperiální nacionalismus vznikl jako reakce na národně-osvobozené hnutí utlačovaných národů, protože potřeba nacionalismu sama o sobě i jako politického nástroje do té doby nebyla u vůdčích národů nezbytně potřebná.²⁰⁾ Nacházíme však středověké a starověké národy, jež vlastní expanzi vysvětlovali jako šíření kultury, vzdělání, či náboženství. Lze tedy uvažovat o tom, zda expandující národ potřebuje důvod a ospravedlnění rozšiřování svého území. Na tuto otázku neexistuje jediná obecně sdílená odpověď a v rámci této práce ji lze označit za okrajovou. Proto jsme se zdrželi vlastního stanoviska a jen nezaopatřili předkládáme jedno z mnoha zajímavých úskalí definování tak komplexního pojmu, jako je nacionalismus. Petro Kononenko se domnívá, že moderní národy jsou produktem rozpadu impérií.²¹⁾ V tomto případě lze bezpochyby tvrdit, že existence a následný rozpad impérií hrál rozhodující úlohu při formování národních hnutí a jejich ideologií.

Periodizací fází rozvoje nacionalismu se v českém prostředí zabývá významný historik Miroslav Hroch. Tři fáze rozvoje národních hnutí podle jeho modelu (zájem intelektuálních elit o národ, vznik institucí, které si kladou politické cíle na základě nacionalismu, a masová podpora těchto hnutí)²²⁾ nám umožňuje dělit evropská národní hnutí a ideologie na rychle rozvinuté a „opožděné“ oproti průměrnému kurzu vývoje. Arnošt Gellner představuje odlišnou periodizaci rozvoje nacionalismu²³⁾ na základě jeho vlivu, možnosti prosazení a interakcí s jinými národy. První fáze je charakterizovaná slabou podporou existujícího nacionalismu, který ještě není politickou silou a na národnostní požadavky není brán na mezinárodní politické scéně ohled. Další fázi, trvající do roku 1918, nazývá Gellner iredentismem. Nacionalismus již vítězí v ideologické nebo kulturní oblasti, zatím však stále není možné prosadit jej politicky. Třetí období je charakterizováno vznikem a fungováním národních států, často malých a slabých. Poté následuje fáze etnického čištění. Konečně pátá etapa se vyznačuje zmírněním ra-

¹⁸⁾ Полихо, І. Д.: Західний націоналізм та український націоналізм: чи є між ними різниця?. Гілея, ред. Вашкевич В., 2012, č. 8., s. 647–651.

¹⁹⁾ Тер, Ф.: Націотворення в багатонаціональній імперії як виклик дослідженням націоналізму, In: kol. aut.: Post-Soviet Political Orders: Conflict and State Building, London and New York, 1998, s. 48.

²⁰⁾ Tamtéž, s. 48.

²¹⁾ Кононенко, П.: Національна ідея, нація, націоналізм, Київ, 2005, s. 12.

²²⁾ Hroch, M.: Obrození malých evropských národů, Národy severní a východní Evropy, Praha, 1971.

²³⁾ Gellner, A.: Národy a nacionalismus, 2. vydání, Praha, 1993, s. 8–9.

dikálních nálad ve společnosti a odmítáním radikálního nacionalismu jako ideologie. Těchto pět fází čerpá z dějinné zkušenosti, tedy vnějších faktorů, naproti tomu Hrochova periodizace se snaží charakterizovat univerzální vnitřní mechanismy rozvoje nacionalismu, které jsou buď urychlovány, nebo zpomalovány objektivními příčinami.

Vymezení politického a etnického nacionalismu je pro naši práci klíčové. Etnický nacionalismus můžeme chápat jako společnou ideologii v rámci společenství, které sdílí kulturu, historickou zkušenost, území, jazyk a náboženství. Různé aspekty mohou mít v konkrétní společnosti různou váhu, některé mohou úplně chybět. To dává prostor sporům o důležitosti jednotlivých aspektů etnického národa. Vědecká komunita není jednotná v názoru na to, zda můžeme za národ považovat společenství, kde jeden nebo více těchto aspektů chybí. Dále je stále diskutována otázka původu národa, kdy lze národ vnímat jako přirozený jev, nebo sociální konstrukt.²⁴⁾ Politický nacionalismus má oproti tomu jasnější vymezení. Jedná se o ideologii v rámci politického národa, který tvoří občané daného státu, jejichž společenství je založeno na principu loajality, konsenzu, komunity, legitimacy a organizace.²⁵⁾

Koncepce západního a východního nacionalismu, kterou představil Hans Kohn,²⁶⁾ se zakládá na přesvědčení, že západní ideologie vykazuje spíše prvky občanského, politického a východní etnického, kulturního nacionalismu. Toto geografické dělení je založeno na odlišných podmínkách a základech, na nichž se nacionalismus vyvíjel. Jakkoli se může zdát taková typologie v dnešní době nedostatečná nebo překonaná, existují autoři, kteří s ní operují či polemizují.²⁷⁾

Nejvíce podob nacionalismus získává, pokud sledujeme jeho funkci ve společnosti. Vědci se zabývají touto ideologií jako hnací silou společenských změn, politickým prostředkem nebo filozofickým a sociálním konstruktem. Natalja Vološyna na základě sociálně-filozofického pojetí nacionalismu dělí tento na:

- 1) šovinismus, který proklamuje výjimečnost jednoho národa nad jinými,
- 2) fašismus, jehož nejvyšší hodnotou není pouze národ, ale též stát,
- 3) nacismus, který klade důraz na sociální aspekt ideologie,
- 4) sionismus, tedy výlučně židovský koncept, kde významnou roli hraje Izrael,
- 5) politický nacionalismus, který není emocionální, ale je logickým systémem.²⁸⁾

Na první pohled lze tuto typologii označit za nedostatečnou, například ne každý sociální nacionalismus můžeme označit za nacismus. Toto dělení může být adekvátní pro nejvýraznější evropské nacionalistické proudy dvacátého století, nepostihuje ovšem nijak šíři proudů této ideologie v současnosti. Výrazné projevy nacionalismu v historii tak mohou učinit jeho typologii problematickou. Oddělit zcela nacionalismus od jeho historického vývoje by však bylo krátkozraké.

²⁴⁾ Šubrt, J. a kol.: Soudobá sociologie V (teorie sociální změny), Praha, 2013.

²⁵⁾ Kuzio, T.: Ukraine: State and Nation Building, London and New York, 1998, s. 45.

²⁶⁾ Kohn, H.: The Idea of Nationalism: A Study of Its Origins and Background, New York, 1967.

²⁷⁾ Полихо, І. Д.: Західний націоналізм та український націоналізм: чи є між ними різниця?. Гілея, red. Вашкевич В., 2012, č. 8., s. 647–651.

²⁸⁾ Волошина, Н. М.: Соціально-філософський вимір патріотизму й націоналізму в Україні. Гілея, red. Вашкевич, В., 2011, č. 3., s. 354–364.

Kononenko se při dělení nacionalismu soustředí na funkce politického nacionalismu. Určuje tak tři hlavní typy:

- 1) demokraticko-liberální nacionalismus, jak jej představují J. Herder, J. Fichte, G. Mazzini, A. Mickiewicz, F. Palacký a další, který se soustředil na harmonizaci vzájemných vztahů mezi etniky a jejich představiteli,
- 2) integrální nacionalismus s dominantní rolí v Německu, Velké Británii, Itálii, Belgii, Rumunsku a Španělsku, který předpokládal hegemonii a mesianistickou roli vyvolaného národa,
- 3) reformátorský nacionalismus, který bylo možné hledat v Japonsku, Turecku a Číně, kde generoval úsilí etnik povznést politický, státní a národní status společnosti a jeho institucí.²⁹⁾ Znovu zde vidíme jen velmi úzké vymezení jednoho typu nacionalismu. Je tedy vůbec možné dělit tento koncept v celé jeho šíři?

Nacionalismus jako ideologii a jako hnutí popisuje Anna Melon,³⁰⁾ která užívá pojmy „ideologie“ ve smyslu doktrína, systém, pohled na svět a „sociálně psychologický koncept“ pro hnutí, přičemž vyzdvihuje emocionální, živelnou a nesystematickou složku nacionalismu. Tohle jednoduché dělení vidíme zároveň jako jedno z nejobsažnějších. Koresponduje také se základním vymezením pojmu nacionalismus, které je uvedeno výše. Zapojuje ale do pokusu definovat nacionalismus nesmírně ošidný prvek emocí. Na příkladu integrálního nacionalismu, jehož vymezení je pro tuto práci důležité (viz s. 15), je však možné vidět, že i emocionální a psychologické projevy lze poměrně zdařile kvantifikovat a systematizovat.

Možnost hodnotit nacionalismus z hlediska radikálních, nebo umírněných ideových východisek a projevů, je v tomto textu nesmírně důležitá. Schopnost umístit určitou formu nacionalismu na ose umírněný-radikální nám umožní odhlédnout od nepřesné a zkreslené terminologie, která bývá v tomto případě užívána politiky, médií, ale i některými vědci. Proto definujme umírněný nacionalismus jako takový koncept, kde národ a národní zájmy tvoří rovnocennou složku hodnotového systému společně s lidskými právy, sociálním aspektem aj. Radikální nacionalismus naopak vidí národ a jeho zájmy jako nejvyšší hodnotu, jíž jsou podřízena i lidská práva, jak je definuje Všeobecná deklarace lidských práv (konkrétně na Ukrajině jsou platné i z této listiny vycházející Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Evropská sociální charta), stejně jako všechny ostatní hodnoty.

Nepřeberné množství aspektů, podle nichž lze nacionalismus definovat a dále dělit (Oleh Lisnyčuk hovoří o jazykovém, regionálním, etnickém, náboženském, kulturním, sociálním, historickém, geopolitickém aspektu),³¹⁾ umožňuje vědcům hovořit o kulturním, náboženském, oficiálním, činném, integrálním, jazykovém nacionalismu atd. Rozmanitost forem nacionalismu nás přesvědčuje, že je nezbytné vnímat jej jako živoucí organizmus. Stejně jako u ostatních organizmů, životaschopnost nacionalismu spočívá v tom, jak dobře se dokáže přizpůsobit okolnímu prostředí.

²⁹⁾ Кононенко, П.: Національна ідея, нація, націоналізм, Київ, 2005, s. 21.

³⁰⁾ Мельон, А.: Функціонування та перспективи розвитку українського націоналізму. Су-чацність, 2006, č. 9., s. 120–130.

³¹⁾ Лісничук, О.: Нація та національні інтереси в правах політичних дискурсах сучасної України. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2. vydání, Київ, 2012, s. 175–187.

2. Specifika ukrajinského nacionalismu

Ukrajinský nacionalismus je velmi široký termín. Zahrnuje řadu odlišných proudů vznikajících v rámci různých státních celků během několika století. Andreas Kappler tvrdí, že „formování ukrajinského národa je poznamenáno mnoha omezeními a krizemi a dodnes není završené.“³²⁾ Snažíme se tak zachytit stále probíhající proces formování národa a jeho ideologie. Tato ideologie se navíc nevyvíjela v homogenním prostředí na území nynější Ukrajiny. Pokud máme poukázat na specifika ukrajinského nacionalismu, musíme tedy vzít v potaz řadu faktorů, které byly pro formování této ideologie klíčové. Postavení Ukrajiny v rámci nadnárodních celků, hnutí a ideologie, se kterými se nacionalismus v ukrajinském prostředí setkával, emigrace, možnost vytvoření nezávislého národního státu a především historie sama – to všechno jsou faktory, které působily na rozvoj etnického i politického nacionalismu. Kdybychom se pokusili tyto a další činitele rozdělit na vnější a vnitřní, zjistíme, že v případě Ukrajiny měly na rozvoj nacionalismu jednoznačně větší vliv činitele vnější. John Armstrong se domnívá, že „současný ukrajinský nacionalismus se rozvíjel jako obranná a imitační reakce na jiné nacionalismy“.³³⁾ Publicista a politolog Serhij Hrabovskij vyzdvihuje především úlohu kolonialismu, totalitarismu a genocidy.³⁴⁾ Lze se proto domnívat, že ukrajinský nacionalismus je sice především dílem Ukrajinců, podmínky jeho rozvoje však byly diktovány zvenčí. Hlubší vhled do problematiky ukrajinského nacionalismu můžeme také získat, když hodnotíme, jak důležité jsou pro formování ukrajinské identity obecně přijímané aspekty etnického nacionalismu (kultura, jazyk, náboženství, společná historická zkušenost) a jakou podobu a váhu má v současné Ukrajině koncept politického nacionalismu.

Územní rozdělení Ukrajiny a různé možnosti rozvoje kulturního a politického života, které ukrajinské etnikum mělo v rámci odlišných nadnárodních celků, vedlo podle Tarase Kuzia k tomu, že národ v moderním slova smyslu se vyvinul jen v západní části současné Ukrajiny,³⁵⁾ kde bylo ukrajinské národní hnutí Rakouskem podporováno jako protiváha polského elementu a Ukrajinci měli možnost vytvářet zákonné politické strany. Národní hnutí na východě Ukrajiny zase podle Johna Armstronga čerpalo z revoluční tradice carského Ruska.³⁶⁾ Ukrajinský nacionalismus se tedy nejen vymezoval vůči nacionalismu a požadavkům jiných etnik, ale také do sebe vstřebával historickou zkušenost, kterou mu postavení slabšího národa v rámci Rakouska (později Rakouska-Uherska) nebo Ruského impéria nabízelo. Ukrajinci ve dvou velkých státních celcích, v jiných podmínkách a s omezenou možností mobility a komunikace mezi „rakouskými“ a „ruskými“ Ukrajinci vytvořili dva různé nacio-

³²⁾ Капелер, А.: Передмова, In: kol. aut., Україна; процеси націотворення, ed. Капелер, А., Київ, 2011, s. 10.

³³⁾ Армстронг, Д.: Украинский национализм: факты и исследования, Москва, 2008, s. 10.

³⁴⁾ Грабовський, С.: Сучасний український націоналізм: рух у невідоме. Сучасність, 2007, č. 2., s. 127–134.

³⁵⁾ Kuzio, T.: Ukraine: State and Nation Building, London and New York, 1998, s. 230.

³⁶⁾ Армстронг, Д.: Украинский национализм: факты и исследования, Москва, 2008, s. 11.

nalismy, z nichž pouze jeden vedl k vytvoření moderního ukrajinského národa. Jakoli různé ukrajinské nacionalistické organizace pracovaly separátně, počátkem dvacátého století se na východě i západě dnešní Ukrajiny začaly objevovat koncepce sloučení ukrajinského etnika v jediném, nezávislém státě. Jeden z ideologů nacionalismu, Mykola Michnovskyj, propagoval koncept tzv. „Velké Ukrajiny“, která zahrnovala nejen území dnešní Ukrajiny, ale také části Polska, Slovenska a Ruska, kde ukrajinské etnikum přesahovalo 50% obyvatelstva.³⁷⁾ Snaha o sjednocení území obývaných etnickými Ukrajinci do jednoho státu je jednou z nejvýraznějších charakteristik ukrajinského nacionalismu.

Během let do sebe ukrajinské národní hnutí a jeho ideologie vstřebaly mnoho prvků odlišných ideologií a myšlenkových proudů. Vůči jiným se naopak vymezovaly. Ukrajinský nacionalismus se nechával inspirovat jinými hnutími již od svého vzniku. Podle typologie Miroslava Hrocha³⁸⁾ můžeme ukrajinské národní obrození považovat za „opožděné“. Ukrajinský nacionalismus tedy mohl čerpat z více či méně rozvinutých myšlenkových systémů a postupů jiných národních hnutí. Ukrajinští obrozenci udržovali styky především s jinými slovanskými národně-obrozeneckými skupinami, proto jejich nacionalismus ovlivnila i myšlenka panslavismu.³⁹⁾

Dalším aspektem, který formoval podobu ukrajinského nacionalismu, byly sociální podmínky Ukrajinců a silná potřeba je zlepšit. Významný ukrajinský historik, filozof, publicista a veřejný činitel Mychajlo Drahomanov (1841–1895) chápal ukrajinský problém jako problém sociální.⁴⁰⁾ Nejedná se však pouze o dobovou tendenci. Spojení nacionalistické ideologie a sociální rétoriky můžeme najít i v repertoáru současných politických stran na Ukrajině.

Ukrajinský nacionalismus se také musel vyrovnávat s fenoménem komunismu. Na první pohled spatřujeme silný antagonismus obou ideologií. Komunistická rétorika stavěla „buržoazní nacionalismus“ do protikladu k „proletářskému internacionalismu“.⁴¹⁾ Nacionalistická hnutí na Ukrajině ve dvacátém století zase aktivně bojovala proti šířící se komunistické nadvládě. Bližší zkoumání těchto dvou ideologií na ukrajinském území nám však také může odhalit několik styčných bodů obou hnutí. John Armstrong se domnívá, že střetávání ukrajinského nacionalismu a komunismu na východě Ukrajiny přispělo k inkorporaci sociálních elementů do nacionalistické ideologie.⁴²⁾ Opačné působení sil pak můžeme spatřovat v rétorice bolševiků na sovětské Ukrajině ve dvacátých letech. Setkáváme se zde s tezí, že kultura musí být „národní formou a socialistickým obsahem“.⁴³⁾ Dalším příkladem vlivu nacionalismu na komunismus je krátké období politiky „korenizace“ (rozvíjení národní kultury v nových státech SSSR), kterou ve dvacátých letech prosazovalo komunistické vedení sovětské

³⁷⁾ Magocsi P., Rychlík, J., Zylinskij B.: Dějiny Ukrajiny, Praha, 2015, s. 233.

³⁸⁾ Hroch, M.: Obrození malých evropských národů, Národy severní a východní Evropy, Praha, 1971.

³⁹⁾ Мельон, А.: Функціонування та перспективи розвитку українського націоналізму. Сучасність, 2006, č. 9., s. 120–130.

⁴⁰⁾ Magocsi P., Rychlík, J., Zylinskij B.: Dějiny Ukrajiny, Praha, 2015, s. 211.

⁴¹⁾ Gellner, A.: Národy a nacionalismus, 2. vydání, Praha 1993, s. 9.

⁴²⁾ Армстронг, Д.: Украинский национализм: факты и исследования, Москва, 2008, s. 6.

⁴³⁾ Tamtéž, s. 16.

Ukrajiny.⁴⁴⁾ V té době zde existovala celá politická frakce tzv. „borofbistů“, tedy národně orientovaných ukrajinských komunistů.⁴⁵⁾ Armstrong také předpokládá, že radikalizace nacionalismu na Ukrajině byla reakcí na komunismus.⁴⁶⁾

Ve třicátých letech se na Ukrajině významně zvýšila obliba radikálních hnutí, mezi nimi i integrálního nacionalismu.⁴⁷⁾ John Armstrong se domnívá, že integrální nacionalismus není univerzální ideologií, ale jedná se spíše o specifická hnutí různých národů.⁴⁸⁾ Autor přesto udává soubor znaků, podle nichž lze integrální nacionalismus charakterizovat:

- 1) víra v národ jako nejvyšší hodnotu, které mají být ostatní hodnoty podřízené,
- 2) odkazování k mystickým idejím, podle kterých společenství všech individualit určitého typu tvoří národ (jako spojující článek zde figuruje biologický faktor nebo společná historická zkušenost, které z národu činí jeden organický celek),
- 3) podřízení racionálního a analytického myšlení intuici, pocitům „správného“, „oprávněného“,
- 4) entuziastičtí nacionalisté organizovaní v jediné politické straně,
- 5) glorifikace aktivních činů, války a násilí jako výrazu životaschopnosti národa.⁴⁹⁾

Abstraktní znaky integrálního nacionalismu získaly v ukrajinském prostředí konkrétní podobu vázanou na podmínky převládající na území Ukrajiny. Ideologický koncept Dmytra Doncova (1883–1973), koryfeje ukrajinského nacionalismu, v sobě specifickým způsobem odráží některé z výše jmenovaných znaků. Doncov akcentoval nutnost použití síly proti cizí nadvládě, čistotu národního jazyka a kultury, také fanatický romantismus v souvislosti s národní idejí.⁵⁰⁾ Podle J. Armstronga byly Doncovovy nacionalistické texty přizpůsobeny čtenáři: nečinnost starší generace a její sklon ke kompromisům s neukrajinskou vládnoucí silou nutila Doncova soustředit se na mladší generaci, pokusit se zaujmout skupinu, která potenciálně nabízí příznivou odezvu radikálních idejí.⁵¹⁾ Také bylo třeba brát v potaz, že státní útvar, jehož byla Ukrajina součástí, nebyl nositelem ukrajinské národní kultury. Doncovovu ideologii přijala za svou Organizace Ukrajinských Nacionalistů, která vznikla na přelomu ledna a února 1929.⁵²⁾ Tato organizace usilovala o vznik ukrajinského sjednoceného státu na ukrajinských etnografických územích. Jejími prostředky byly propaganda, diverze a teroristické akty. Nejvýraznější postavou OUN a jejím symbolem se stal Stepan Bandera (1909–1959), vůdce mladšího křídla organizace. Během druhé světové války OUN spolupracovala po určitou dobu s nacistickým Německem. Nebyla ovšem jediným útvarem, který se snažil využít kolaboraci s hitlerovským režimem pro vlastní cíle. Kromě dobrovolnických praporů Roland a Nachtigall, které měly přímou návaznost na OUN, vznikla na západní Ukrajině také samostatná ukrajinská divize SS „Halyčyna“. Lze

⁴⁴⁾ Magocsi P., Rychlík, J., Zylinskij B.: Dějiny Ukrajiny, Praha, 2015, s. 288–290.

⁴⁵⁾ Tamtéž, s. 288.

⁴⁶⁾ Армстронг, Д.: Украинский национализм: факты и исследования, Москва, 2008, s. 23.

⁴⁷⁾ Tamtéž, s. 21.

⁴⁸⁾ Tamtéž, s. 22.

⁴⁹⁾ Tamtéž, s. 22.

⁵⁰⁾ Tamtéž, s. 23–24.

⁵¹⁾ Tamtéž, s. 24.

⁵²⁾ Magocsi P., Rychlík, J., Zylinskij B.: Dějiny Ukrajiny, Praha, 2015, s. 310.

se také domnívat, že samotná Doncovova ideologie „vykazuje některé shodné znaky s italským fašismem a korporativismem“.⁵³⁾ Někteří pamětníci, ideologové a historici spolupráci ukrajinských nacionalistických sil s nacistickým Německem hodnotí jako jediné logické východisko ze svízelné situace, v níž se Ukrajinci nacházeli.⁵⁴⁾ Samotný fakt kolaborace a nevyřešených válečných zločinů spáchaných na civilním obyvatelstvu polského a židovského původu však působí velkou kontroverzi v současném vnímání těchto „bojovníků za nezávislou Ukrajinu“.⁵⁵⁾

Konec druhé světové války znamenal upevnění sovětské moci na celém etnicky ukrajinském území. V Ukrajinské sovětské socialistické republice nebyl jakýkoli rozvoj ukrajinského nacionalismu žádoucí. Politika potlačování nacionalismu jako myšleného výmyslu buržoazní třídy a jeho spojování s nacismem byla v různé intenzitě prosazována až do rozpadu Sovětského svazu. Při naší současné snaze o rozkrytí podstaty ukrajinského nacionalismu tak stále můžeme narážet na pozůstatky záměrné dezinterpretace sovětských historiků. V těchto podmínkách mohl ukrajinský nacionalismus fungovat jako jeden z výrazů nesouhlasu proti komunistickému režimu. Byly to právě nacionalistické organizace (např. Lidové hnutí Ukrajiny), které jako první prolomily tabu na ukrajinské půdě a požadovaly nezávislost Ukrajiny.⁵⁶⁾

Kolaps Sovětského svazu a vznik nových národních států na jeho území počátkem devadesátých let dvacátého století přináší mimo jiné i nové myšlenkové proudy a ideologie, ze kterých může ukrajinský nacionalismus čerpat. Zkušenosti tranzitních států, které přecházejí z komunistického modelu řízení státu k jiným formám správy, ukazují, že nacionalismus může hrát významnou roli při budování demokracie i upevnění nového autoritářského režimu.⁵⁷⁾ Ačkoli v devadesátých letech můžeme vidět výraznou snahu o nahrazení komunistické ideologie nacionalistickou (viz s. 19), na Ukrajině nebyl nacionalismus v konečném důsledku zvolen programovou státní ideologií a stal se marginálním. Získal však některé nové funkce spojené s integrací Ukrajiny do celosvětového systému volného trhu, sdílení informací, kompetencí a závazků. Ukrajinský nacionalismus lze tedy také vnímat jako reakci na problémy spojené s globalizací a kapitalismem, jež řeší na úrovni ekonomické ochrany a propagací domácí produkce a na sociologické úrovni zdůrazňováním národní výlučnosti a pospolitosti. V současné době tedy ukrajinský nacionalismus může fungovat jako ochránce a propagátor národa a jeho zájmů ve světě, kde národu konkurují zájmy a požadavky globálního charakteru.

Podobu současného ukrajinského nacionalismu ovlivnila v neposlední řadě také rozsáhlá emigrace ukrajinských obyvatel. Vlna emigrace po druhé světové válce, včetně bývalých příslušníků radikálně nacionalistických skupin, nepřijala plně integraci do nového prostředí a reflektovala svoji příslušnost k ukrajinskému národu a národní citění především prostřednictvím literatury. Publikáční činnost ukrajinských emigrantů (zejména v Kanadě a Velké Británii) měla apelativní charakter. V době sovět-

⁵³⁾ Tamtéž, s. 310.

⁵⁴⁾ Верига, В.: Дорогами Другої світової війни, Дивізія “Галичина”, Toronto, 1998.

⁵⁵⁾ Prus, E.: SS-Galizien, Patrioci czy zbrodniarze?, Wrocław, 2008.

⁵⁶⁾ Kuzio, T.: Ukraine, State and Nation Building, London and New York, 1998, s. 29.

⁵⁷⁾ Dobrým příkladem tohoto přístupu je Turkmenistán devadesátých let a počátku jednadvacátého století, viz Souleimanov, E.: Rusko a postsovětský prostor, Praha, 2006.

ské nadvlády na Ukrajině byla literatura emigrantů jednou z mála platform, kde bylo možné vyjádřit a dál šířit touhu Ukrajinců po nezávislém státě, stejně jako upozorňovat na dění v sovětské Ukrajině. Po pádu SSSR a vzniku nezávislé Ukrajiny se publikace emigrantů (včetně těch, jež měly nacionalistický charakter) mohly volně distribuovat na ukrajinském území. Setkáváme se tak se zajímavým fenoménem: Ukrajinci žijící v zahraničí a jejich nacionalismus, který se dál vyvíjel nezávisle na životních podmínkách na Ukrajině, se názorově střetává a obohacuje ideologii, která vznikala v domácím prostředí. Oproti tomu emigrace Ukrajinců od devadesátých let dvacátého století do současnosti má spíše ekonomický charakter. Můžeme sice sledovat určitou snahu emigrantů o kulturní činnost a propagaci ukrajinského národního dědictví, ale jedná se spíše o marginální záležitost. Tato činnost různých ukrajinských spolků nemá velký vliv na podobu současného nacionalismu na Ukrajině, a tak se emigrace stává spíše dalším tématem ukrajinských nacionalistů, nikoli hybatelem jejich hnutí. Znamky toho, že se Ukrajinci nechtějí nebo nemohou prosazovat ve své domovině, nutí (nejen) ukrajinské nacionalisty řešit otázku, „jak zlepšit životní podmínky v našem státě“. Nacionalistická ideologie se tedy v současné době stává náchylnou k tomu zdůrazňovat sociální elementy národní ideje. Problém nežádoucího odlivu ukrajinských obyvatel nacionalisté také řeší propagací patriotického cítění a heroického zdolávání obtíží při budování národního státu.

Aspekty spojující národ podle ideologie etnického nacionalismu (tedy společná historie, náboženství, kultura a jazyk) nemusí být vždy jednoznačně definovatelné a neměnné. Andreas Kapeller zdůrazňuje, že pojmy jako historie, kolektivní paměť, spisovný jazyk a prostor jsou konstrukce a mohou se tudíž neustále měnit.⁵⁸⁾ V rámci etnického nacionalismu navíc můžeme sledovat rozvoj a zkoumání ošidných termínů, jako je mentalita či psychologie národa, kterou někteří vědci určují skrze národní tvorbu, výrazné historické epochy daného národa nebo jeho významné osobnosti.⁵⁹⁾ Spekulace o „duši národa“ nebo „etnoarchetypu“ ovšem nejsou předmětem této práce, proto se zdržíme dalšího hodnocení této otázky.

Výše jmenované aspekty však nemají v ukrajinském prostředí rovnocenný podíl na budování nacionalismu. Podle Johna Armstronga sehrály klíčovou roli při rozvoji nacionalismu jazyk a kultura, protože od dob vzniku nacionalismu až po získání nezávislosti Ukrajiny v roce 1991 neexistovala dlouhodobě legální opora nacionalistické ideologie ve státních strukturách. Nositelem národní ideje tedy zůstával právě jazyk společně s kulturou.⁶⁰⁾

Jedním z článků, který spojuje lidi na bázi etnického nacionalismu, je náboženství. Ukrajinské prostředí je však nábožensky velmi heterogenní. V jižní části současné Ukrajiny byla již od středověku pevně zakotvena byzantská, později pravoslavná církevní tradice, zatímco západní části ukrajinského území spadaly do polské, později rakouské sféry vlivu. V obou těchto státních celcích převládala katolická víra. Brest-

⁵⁸⁾ Капеллер, А.: Громадянська чи етнічна нація. Зауваги з теорії та історіографії, In: kol. aut., Україна; процеси націотворення, ed. Капеллер, А., Київ, 2011, s. 17.

⁵⁹⁾ Туренко, В.: Український організований націоналізм в координатах етноментальних характеристик українства. Соціальна психологія, 2007, č. 6., s. 51–66.

⁶⁰⁾ Армстронг, Д.: Украинский национализм: факты и исследования, Москва, 2008, s. 14.

ská unie z roku 1596 přinesla na západoukrajinská území novou formu víry – řeckokatolickou, nebo též uniatskou.⁶¹⁾ Nejednotnost Ukrajinců v náboženské otázce navíc prohloubil masivní nárůst ateismu spojený s obdobím vládnoucí komunistické ideologie na území celého SSSR. Náboženská otázka tedy nikdy nebyla hnacím motorem snah ukrajinského národa o samostatnost. To ovšem neznamená, že by náboženství té či oné církve nikdy nebylo spojováno s ukrajinským nacionalismem. Na Ukrajině již v roce 1921 vznikla Ukrajinská autokefální pravoslavná církev. Lze to považovat za projev snahy o odtržení se od ruských struktur v náboženské rovině.⁶²⁾ Během druhé světové války řeckokatolická církev podporovala některá nacionalistická hnutí. Metropolita Andrej Šeptyckyj (1865–1944) dal své požehnání zakladatelům a vojákům divize Waffen-SS Halyčyna a přikázal biskupovi Josafatovi Kocylovskému požehnat celé divizi před odchodem na frontu.⁶³⁾ Řeckokatolická církev také podporovala Ukrajinskou povstaleckou armádu.⁶⁴⁾

Pokusy o politizaci náboženství v nacionalistické rovině dál probíhaly od počátku devadesátých let dvacátého století. Po vyhlášení nezávislosti Ukrajiny se prohloubily spory uvnitř pravoslavné církve,⁶⁵⁾ v jejichž důsledku vznikla v roce 1992 Ukrajinská pravoslavná církev Kyjevského patriarchátu.⁶⁶⁾

Žádná z výše jmenovaných ukrajinských církví nemá dostatečně širokou podporu obyvatelstva nebo politických činitelů, aby se stala jedinou národní ukrajinskou církví. Vznik separátních církevních hierarchií na Ukrajině tak můžeme označit za jeden z výsledků nacionalistického hnutí, nikoli však jeho hnací sílu. Můžeme se ale setkat i s názorem, že náboženství by jako spojující prvek ukrajinského národa (především ve smyslu vymezení se vůči ruskému elementu) mělo fungovat i v současné době. Ukrajinský autor a nacionalistický aktivista Valentyn Koževnikov se domnívá, že šíření a podpora Ukrajinské pravoslavné církve Kyjevského patriarchátu má být protíváhou Ukrajinské pravoslavné církve Moskevského patriarchátu a jejího vlivu na Ukrajině. V jeho podání se skutečně jedná pouze o otázku snížení ruského vlivu, protože zároveň argumentuje, že církev nemá být součástí nacionalistické ideologie – Ukrajina sama je podle něj nejvyšší hodnota, která nemusí být nutně navázána na náboženské přesvědčení.⁶⁷⁾

Dalším ze základních kamenů etnického nacionalismu je společně sdílená historie. Taras Kuzio zdůrazňuje, že sama historie je konceptem,⁶⁸⁾ tedy konstruktem, který je možné podle potřeby měnit a upravovat. V oblasti historického bádání navíc narážíme na omezenost zdrojů, jimiž lze minulé události a procesy verifikovat. Historie ná-

⁶¹⁾ Вульпіус, Р.: Релігія та нація: унійна церква, православ'я та "держава-протектор Росія", In: kol. aut., Україна; процеси націотворення, ed. Капелер, А., Київ, 2011, s. 97.

⁶²⁾ <http://patriarchia.org.ua/?p=3649>. 2016-3-7.

⁶³⁾ Kol. aut.: Івано-Франківська станція галицького братства колишніх вояків 1-ї української дивізії української національної армії, Івано-Франківськ, 2012, s. 12.

⁶⁴⁾ Mlynárik, J.: Osud Banderovců a tragédie řeckokatolické církve, Praha, 2005.

⁶⁵⁾ Вульпіус, Р.: Релігія та нація: унійна церква, православ'я та "держава-протектор Росія", In: kol. aut., Україна; процеси націотворення, ed. Капелер, А., Київ, 2011, s. 109.

⁶⁶⁾ <http://www.cerkva.info/uk/statut.html>, 2016-3-7.

⁶⁷⁾ Кожевніков, В.: Яка національна ідея українців, Київ, 2014, s. 18–19.

⁶⁸⁾ Kuzio, T.: Ukraine, State and Nation Building, London and New York, 1998, s. 199.

roda je tedy koncept, který můžeme přetvářet k obrazu svému, ale také poměrně snadno napadat (např. z pozice jiných národních dějin). Společně sdílená historie také funguje jako argument podporující teorii primordiálnosti. Počátky existence národa může posouvat do dávné historie. Klíčovými otázkami při tvorbě společně sdílené historie národa jsou především tradice státnosti, boj za nezávislost národa a národní mýty a symboly. První z výše jmenovaných má pro současnou existenci národa důležitou funkci jako potvrzení nároků na nezávislý stát v hranicích určitého území a zároveň odráží skutečnost, že již v minulosti byl národ schopen vlastní správy. V souvislosti s tím často vzniká mýtus tzv. „zlatých časů“,⁶⁹⁾ tedy doby, kdy se i v současnosti podrobenému či trpícímu národu vedlo dobře díky vlastním schopnostem jeho příslušníků. Jedná se tedy o další stvrzení toho, že model národního státu je efektivní a žádoucí. Tradice boje za nezávislost národa je také způsobem afirmace národních požadavků, může být použita také jako ospravedlnění agresivních tendencí prosazování nacionalismu. V národní historiografii je také běžné užívání termínu „národně-osvobozeneccký boj“. Tuto frázi lze vnímat jako prosté osvobození národa, ale také může implikovat neoddělitelnou jednotu elementů národa a svobody, tedy že národní vláda přináší svobodu a naopak, že pravá svoboda znamená vládu národa. Boj za národní nezávislost zároveň vytváří důležitou součást národní mytologie a symboliky – národní hrdiny. Sama mytologie a symbolika národa pak posouvá existenci národa za hranici racionálního vymezení. Společné národní mýty a symboly spojují národ na psychologické a sakrální rovině. Vytváří tak pocit sounáležitosti, který je charakterizován absencí racionality, kterou nahrazuje emoční vnímání. Tento aspekt je tedy důležitým zejména pro výše zmíněný koncept integrálního nacionalismu (s. 15). Socioložka Julija Čerňavskaja spatřuje v současných ukrajinských nacionalistických organizacích společné znaky vyzdvihování historie a mytologie. Jedná se o kultivaci historického, či mytologického typu zevnějšku, folklóru a náboženství, akcent na tradiční hodnoty a zájem o výrazné historické postavy.⁷⁰⁾ Podobu národní historie současné Ukrajiny ovlivnilo vedle jejího rozvoje v době národního obrození také období komunismu, které tento rozvoj naopak na několik desetiletí úplně zastavilo. Za jednoho z nejvýznamnějších historiků Ukrajiny je považován někdejší profesor Lvovské univerzity, později první prezident Ukrajiny Mychajlo Hruševskyj (1866–1934). Jeho publikace byly v sovětské Ukrajině zakázány padesát let, podle komunistické nomenklatury obsahovaly „ideologické inspirace pro ukrajinsko-německý nacionalismus“.⁷¹⁾ Pád komunismu na Ukrajině znamenal novou kapitolu pro ukrajinskou historiografii. Andrij Portnov kriticky reflektuje její vývoj jako prosté zaměňování slova „třída“ za žádoucí „národ“ jako hlavní kategorii historických popisů.⁷²⁾ V devadesátých letech bylo na Ukrajině znovu publikováno množství dříve zakázaných autorů beletrie i odborné literatury, mezi nimi i Hruševskyj. Jeho koncepce historie spojuje Ukrajinskou lidovou republiku a Kyjevskou Rus, rozšíření této koncepce do současnosti pak za-

⁶⁹⁾ Tamtéž, s. 198.

⁷⁰⁾ Чернявская, Ю.: Фокусы этнической прентичности. Космополис, 2007, č. 3 (19), s. 105–117.

⁷¹⁾ Kuzio, T.: Ukraine, State and Nation Building, London and New York, 1998, s. 207.

⁷²⁾ Портнов, А.: Сучасна історіографія українського націотворення: кілька спостережень, In: kol. aut., Україна; процеси націотворення, red. Каппелер, А., Київ, 2011.

hrnuje i spojníci se současnou nezávislou Ukrajinou.⁷³⁾ Tato teorie se stala základem dalšího bádání současných ukrajinských historiků a výuky ukrajinské historie v tamním školství.

Otázka kultury jako spojujícího prvku na bázi etnického nacionalismu je na Ukrajině velmi nejednoznačná. Samotná definice ukrajinské kultury se potýká s množstvím nejasností. Etnický nacionalismus využívá jako prostředek rozvoje národní kultury především jazyk. Kultura vymezená etnickým nacionalismem je však pro Ukrajinu příliš úzký termín. Ukrajinské prostředí je primárně dvojjazyčné. Lze tedy kulturní památky vzniklé v ruském jazyce považovat za součást ukrajinské kultury? Stejně tak se můžeme ptát na kulturní dědictví vytvořené kdysi početnou židovskou komunitou na ukrajinském území. Obecně sdílená odpověď na tyto otázky neexistuje, a tak se v současné době zdá nejjednodušším prostředkem rozvoje ukrajinské kultury podporovat ukrajinskojazyčnou produkci. Rozvoj ukrajinské kultury navíc velkou měrou ovlivnilo období komunistické nadvlády. V té době proběhla částečná kulturní asimilace,⁷⁴⁾ a to jak ve smyslu nahrazení národních kultur kulturou sovětskou, tak samotné upozadění nebo simplifikace dříve vzniklých kulturních jednotek. V současné době můžeme zaznamenat snahu Ukrajinců o zachování a oživení ukrajinské kultury, ať už se jedná o množství folklórních festivalů nebo objemnou produkci publikací ukrajinských autorů. Vymezení a budoucnost ukrajinské kultury však zůstávají nejisté.

Jazyk je v systému etnického nacionalismu nahlížen unikátním způsobem. Jeho primární funkce – dorozumívání – je totiž odsunuta do pozadí.⁷⁵⁾ Vyzdvihována je naopak schopnost jazyka rychle a efektivně vymezit národní příslušnost, zachovat a tvořit kulturní památky národa. Juliane Besterz-Dilger se domnívá, že „jazyk jako základ, nebo důležitý činitel při budování národa je vysouván do popředí tehdy, když chybí jiné znaky národa“.⁷⁶⁾ V případě Ukrajiny je tento názor sporný. Jazyková otázka je zde velmi živě diskutována i politizována, přestože z výše uvedeného vývoje a recepce znaků etnického nacionalismu na Ukrajině je patrné, že ukrajinský národ lze částečně vymezit i na základě jiných aspektů, než jen jazyka.

Až do devadesátých let minulého století sloužil jazyk především jako symbol odporu proti útlaku ukrajinského národa a nositel jeho ideje. Největší překážkou pro rozvoj jazyka se ukázaly snahy komunistického režimu o přiblížení spisovné ukrajinštiny a ruštiny. Také nelze pominout nízký společenský status ukrajinštiny, ukrajinský jazyk nebyl protežován jakožto jazyk vzdělavců a úředníků, ačkoli role státního jazyka mu navenek nebyla upřena.

Obrannou funkci jazyka (především proti ruštině a ruskému vlivu) zdůrazňovali někteří politici po rozpadu Sovětského svazu. Ukrajinština jako státní jazyk se zprvu stala prostředkem budování ukrajinského národa, vyjádřením nezávislosti a negací nároku o ruské a ukrajinské etnické i historické jednotě. Je však sporné, zda je jazyková

⁷³⁾ Kuzio, T.: *Ukraine, State and Nation Building*, London and New York, 1998, s. 209.

⁷⁴⁾ Туренко, В.: *Український організований націоналізм в координатах етноментальних характеристик українства. Соціальна психологія*, 2007, č. 6., s. 51–66.

⁷⁵⁾ Hobsbawm, E. J.: *Nations and Nationalism*, Cambridge, 2000, s. 112.

⁷⁶⁾ Бестерс-Дільгер, Ю.: *Нація та мова після 1991 п. – українська та російська в мовному конфлікті*, In: kol. aut., *Україна; процеси націотворення*, ed. Каппелер, А., Київ, 2011, s. 352.

otázka na Ukrajině čistě záležitostí budování národa. Její výrazná politizace přispívá spíše k prohlubování názorových střetů. Od dob vzniku nezávislé Ukrajiny na tuto otázku politické špičky vyjádřily různé názory a propagovaly tak jiné směry vývoje ukrajinštiny jako státního jazyka. Leonid Kravčuk, první postkomunistický ukrajinský prezident, byl velkým propagátorem ukrajinštiny ve veřejném životě, prohlásil dokonce, že když není jazyk, není národ.⁷⁷⁾ Jeho nástupce, Leonid Kučma, naopak zastával tezi jednoho národa a dvou jazyků.⁷⁸⁾ Viktor Juščenko, prezident Ukrajiny (2005-2010), znovu změnil kurz jazykové politiky o sto osmdesát stupňů a vláda v době jeho mandátu prosazovala aktivní politiku ukrajinizace. Juščenko se také vrátil ke Kravčukově konceptu „bez ukrajinštiny není ukrajinský národ“.⁷⁹⁾ Tento projekt se zdál být úspěšným ve veřejné sféře, ukrajinština se stala jazykem vzdělání a institucí.⁸⁰⁾ Nicméně na užívání ukrajinštiny v soukromém životě občanů to nemělo velký vliv. Další ukrajinský prezident v pořadí, Viktor Janukovyč, se k projektu ukrajinizace stavěl spíše negativně. Jedno z hesel Strany regionů, jejímž byl prezident lídrem, zní „dva jazyky – jeden národ“ (paralela s Kučmovým postojem je zde zřejmá). Názorová nejednotnost ohledně jazykové otázky v politické sféře se projevila i v zákonodárství. Do roku 1996, kdy byla přijata nová ukrajinská ústava, zůstával v platnosti sovětský zákon „O jazycích v Ukrajinské sovětské socialistické republice“⁸¹⁾ s pouhými dvěma novelizacemi. Princip tohoto zákona byl včleněn i do stávající ústavy. Janukovyčova vláda v roce 2012 schválila zákon „O zásadách státní jazykové politiky“⁸²⁾, který posílil status ruštiny (a v lokálním rozsahu též menšinových jazyků užívaných na Ukrajině, např. maďarštiny) ve veřejné sféře. Tento zákon způsobil mezi vědci i laickou veřejností značnou kontroverzi, byl dokonce označován za protiústavní, nicméně v námi zkoumaném časovém úseku zůstával v platnosti.

Střídající se období propagace ukrajinštiny jako hlavního integračního prostředku ukrajinského státu a naopak zdůrazňování ruštiny jako druhého hlavního jazyka na ukrajinském území dokazuje, že zde neexistuje jednotná, dlouhodobě přijímaná koncepce jazykové politiky. Kořeny tohoto problému lze hledat v několika rovinách: mění se směr zahraniční politiky, chybějící jednotná koncepce budování národa na ukrajinském území a orientace politických špiček na ruský mluvící elektorát. První faktor lze shrnout poměrně jednoduše: pokud byla zahraniční politika Ukrajiny výrazně orientována na Rusko, pak byla na ukrajinském území ruština více propagována a naopak. Ruský hovořící elektorát působil pro některé politické strany a jednotlivce jako klíčová síla podporující jejich úspěch. V takovém případě by propagace ukrajinštiny mohla způsobit ztrátu jejich přízně, což by mělo fatální důsledky na možnosti těchto stran i osob úspěšně kandidovat ve volbách na všech úrovních. Političtí představitelé

⁷⁷⁾ http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?u_nas_ne_mozhe_butri_ukrayini&objectId=1052976, 2011-12-8.

⁷⁸⁾ Бестерс-Дільгер, Ю.: Нація та мова після 1991 п. – українська та російська в мовному конфлікті, In: kol. aut., Україна; процеси націотворення, ed. Каппелер, А., Київ, 2011, s. 357.

⁷⁹⁾ Tamtéž, s. 359.

⁸⁰⁾ Tamtéž, s. 360.

⁸¹⁾ <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/8312-11?test=4/UMfPEGznhhvLq.ZibNUyP7HI4Dks80msh8Ie6>, 2016-3-12.

⁸²⁾ <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>, 2016-3-12.

státu, vědecká i laická veřejnost dodnes živě debatují, zda má ukrajinština rozhodující vliv na samotnou existenci Ukrajiny. To je způsobeno především faktem, že ruština jako další nejrozšířenější jazyk na Ukrajině, je některými vnímána jako nebezpečí na poli rusko-ukrajinských vztahů (především kvůli obavě, že Rusko si může nárokovat právo zasahovat do vnitřních záležitostí ukrajinského státu nebo přímo nárokovat některá jeho území právě na základě přítomnosti rusky hovořícího obyvatelstva či přímo etnických Rusů). Z tohoto hlediska lze jazyk nazírat jako otázku národní bezpečnosti.⁸³⁾ Pokud má být prosazen koncept budování ukrajinského národa na etnické bázi, pak se zdá vysoké procento ruský mluvících obyvatel pro Ukrajinu slabinou.⁸⁴⁾ Taras Kuzio se domnívá, že člověk hovořící ukrajinsky si zároveň volí určitou historickou, kulturní, duchovní a intelektuální tradici.⁸⁵⁾ Toto tvrzení však neplatí bez výhrady. Předně, jazyk dává člověku pouze možnost, nikoli ultimátum takové tradice zvolit. Pak se také v ukrajinském prostředí setkáváme s oboustrannou dvojjazyčností, tedy Ukrajinci, jejichž mateřštinou je ukrajinština, z velké části ovládají i ruštinu a naopak. Jejich možnosti interpretace a výběru tradice se tedy neomezuji na jediný jazyk. Zastánci politického nacionalismu naopak vidí ruskojazyčné Ukrajince jako klíčovou skupinu, která má pomoci s vytvořením občanské společnosti.⁸⁶⁾ Protesty a demonstrace spojené s Oranžovou revolucí ukázaly, že ukrajinský politický patriotismus je i ruskojazyčný,⁸⁷⁾ což může potencionálně vytvářet podmínky pro sjednocení ukrajinských občanů na bázi politického nacionalismu. Průzkumy také ukazují, že ruskojazyční občané Ukrajiny ve vztahu k ukrajinštině netvoří názorově homogenní skupinu.⁸⁸⁾ Jednoznačné odmítání ukrajinštiny rusky mluvícím obyvatelstvem je tedy pouze mýtem. Názorové střety ohledně dvojjazyčnosti Ukrajiny ovšem přetrvávají. Proti jednostrannému prosazování ukrajinštiny svědčí i fakt, že dva dominantní jazyky v jednom státě, jimž náleží různé společenské funkce mohou napomáhat vytváření jazykové segregace. Z hlediska historického vývoje na ukrajinském území však bývala právě ukrajinština „obětí“ jazykové segregace a zdá se tedy nepravděpodobné, že by v nejbližší době přijala roli prestižnějšího a „utlačujícího“ jazyka. Analýza jazykové politiky Ukrajiny přivádí Juliana Bersterz-Dilgera k závěru, že projekt budování národa pomocí jazyka je odsouzen k neúspěchu.⁸⁹⁾

Všechny články spojující lidi na bázi etnického nacionalismu vytváří na Ukrajině specifickou problematiku a nejsou vnímány jednoznačně. Stejně je tomu i v případě nacionalismu politického. Koncept ukrajinského politického nacionalismu je na Ukra-

⁸³⁾ Kuzio, T.: *Ukraine, State and Nation Building*, London and New York, 1998, s. 177.

⁸⁴⁾ Tamtéž, s. 169.

⁸⁵⁾ Tamtéž, s. 169.

⁸⁶⁾ Casanova, J.: *Ethno-linguistic and religious pluralism and democratic constructions in Ukraine*, In: kol. aut., *Post-Soviet Political Orders: Conflict and State Building*, London and New York, 1998, s. 89.

⁸⁷⁾ Зімон, Г.: *Демократія та нація: демократія та загрози*, In: kol. aut., *Україна; процеси націотворення*, ed. Каппелер, А., Київ, 2011, s. 342.

⁸⁸⁾ Бестерс-Дільгер, Ю.: *Нація та мова після 1991 п. – українська та російська в мовному конфлікті*, In: kol. aut., *Україна; процеси націотворення*, ed. Каппелер, А., Київ, 2011, s. 353.

⁸⁹⁾ Tamtéž.

jině poměrně novou záležitostí. Historická rozdělenost ukrajinského území a postavení Ukrajinců v rámci nadnárodních celků nebyly příznivé pro rozvoj ukrajinského politického národa. To ovšem neznamená, že by Ukrajinci s politickým nacionalismem jako takovým neměli žádnou zkušenost.

Etničtí Ukrajinci v rámci bývalé Rakouské, později Rakousko-Uherské monarchie měli (byť omezenou) možnost účastnit se politického života impéria a byli začleněni do správních struktur tohoto celku. Museli se do jisté míry stát součástí rakouského politického nacionalismu, který můžeme zjednodušeně popsat jako snahu vládních orgánů monarchie o jednotnou správu území založenou na občanské příslušnosti obyvatel k Rakousku-Uhersku.

Další a mnohem propracovanější formu politického nacionalismu prosazoval Sovětský svaz. Jednotný postup při budování socialismu vyžadoval vysokou míru unifikace společnosti a centralistickou strukturu územní správy. Proklamovaný internacionalismus a multietnické složení obyvatel svazu však předem vylučovaly etnický nacionalismus jako prostředek, jak této mety dosáhnout. Budování sovětského politického národa probíhalo v několika rovinách. Ukrajinské prostředí ovlivnila unifikace kultury, historiografie, náboženství (jeho odmítání), školství, filozofie a politického života. Všechny tyto aspekty života v Sovětském svazu se mohly veřejně prezentovat a rozvíjet pouze tehdy, pokud byly nahlíženy komunistickým prizmatem. Národní celky také rozbíjela vysoká mobilita obyvatelstva SSSR z ekonomických příčin a s ní spojená etnicky smíšená manželství a rodiny. K rozdrobenosti národní identity přispěly v neposlední řadě represe komunistického režimu: masové přesuny národů, likvidace inteligence a nacionalisticky smýšlejících lidí, systém trestní odpovědnosti za odchýlení se od socialistické normy a také hladomor na Ukrajině v letech 1932–1933. Dalším prostředkem unifikace obyvatelstva sovětského území bylo výsadní postavení ruštiny a pokusy o rusifikaci v rámci SSSR. Výše uvedené faktory dohromady umožnily během let vznik sovětského politického národa. Jakkoli tato zkušenost byla pro Ukrajince traumatická, sovětská identita se stala jedním z problémů, se kterými se nezávislá Ukrajina musela v prvním desetiletí své existence potýkat.

Skutečnou možnost pro rozvoj ukrajinského politického nacionalismu představoval až nezávislý ukrajinský stát vzniklý po rozpadu Sovětského svazu. Pokus o konsolidaci ukrajinského národa ovšem neprobíhal výhradně na bázi politického nacionalismu. Velkou roli při snahách o budování samostatné Ukrajiny hrál i nacionalismus etnický. Mohutná vlna politického patriotismu provázející Oranžovou revoluci a následná změna vlády poskytly skvělé podmínky pro rozvoj politického nacionalismu. Tato možnost však zůstala díky řadě překážek při utváření nové politické scény nevyužita. Politický nacionalismus ve své čisté podobě se dodnes nestal všeobecně uznávanou koncepcí politického vedení Ukrajiny pro rozvoj a sjednocení jejího obyvatelstva. Byl by však takový projekt úspěšný? Odstranění prvku etnicity (a s ní spojené náboženské, jazykové a kulturní rozmanitosti Ukrajiny) v politické sféře by úspěšně obrousilo řadu třecích ploch veřejného života. Politický nacionalismus v demokratickém zřízení také dává menší prostor k radikalizaci této ideologie. Loajalita, odpovědnost a sebeidentifikace obyvatelstva založená na občanské příslušnosti k jedinému státnímu celku nabízí širší možnosti spolupráce a pocitu sounáležitosti mezi etnicky, kulturně a jazykově odlišnými skupinami ukrajinské společnosti. Ačkoli se vyzdví-

hované přednosti politického nacionalismu mohou pro ukrajinské prostředí jevit pozitivními, aplikace této ideologie by neproběhla bez problémů. Těživé ekonomické a životní podmínky Ukrajinců od dob vyhlášení nezávislosti, stejně jako enormní korupce v různých sférách společnosti (včetně politické) a převládající nedůvěra až skepse obyvatel vůči představitelům státní moci činí problematickou jednu ze základních podmínek fungování politického nacionalismu: loajalitu vůči státu. Překonat tuto překážku se v současné době zdá prakticky nemožné.

Pokud bychom se snažili hodnotit, jaký typ nacionalismu by přinesl současné Ukrajině největší benefit, je třeba shrnout, jaké jsou funkce nacionalismu v ukrajinském prostředí od počátku devadesátých let. Vznik samostatné Ukrajiny byl spíše důsledkem rozpadu SSSR, národně-osvobozené hnutí v tomto procesu nehrálo klíčovou roli.⁹⁰⁾ Nicméně řada disidentů (mezi nimiž nacházíme velké procento nacionalisticky smýšlejících osob) měla vliv na ranou fázi ukrajinské postsovětské politiky.⁹¹⁾ Rozpad SSSR vytvořil nejen politické, ale i ideologické vakuum. V tomto prostředí se nacionalismus nejdříve stal náhradou za sovětskou ideologii. Podle Tarase Kuzia mohl pouze nacionalismus poskytnout atomizované společnosti dostatečně širokou alternativní sadu mýtů a symbolů, aby ji udržel pohromadě.⁹²⁾ To přispělo k mohutnému ideologickému obratu i v řadách někdejší komunistické nomenklatury, která si na Ukrajině zpočátku udržela značný politický vliv.⁹³⁾ Snaha naplnit institucionální vakuum po zhroucení Sovětského svazu je podle ukrajinské vědkyně Teťany Zubro jednou ze čtyř hlavních funkcí nacionalismu v ukrajinské společnosti.⁹⁴⁾ Autorka zároveň považuje etnicitu za jediný prostředek organizované důvěry a solidarity, který komunistický režim na Ukrajině nezničil.⁹⁵⁾ Etnický nacionalismus byl tedy podle Zubro jedinou ideologií, na jejímž základě bylo možno vybudovat nezávislý ukrajinský stát. Další funkce nacionalistické ideologie popisovaná v její stati je nacionalismus jako prostředek separatistických tendencí. V případě Ukrajiny sice národně-osvobozené hnutí nebylo příčinou osamostatnění ukrajinského státu, nicméně při secesivním typu ⁹⁶⁾ tvoření národního státu je podstatným faktorem jeho udržení legitimita. Právě tehdy vstupuje do hry etnický nacionalismus jako jeden z argumentů podporujících nároky na nezávislou existenci státu. Etnicita je prvkem, na jehož základě se Ukrajina v rané fázi své existence vymezovala vůči ruskému vlivu. Navzdory vysokému procentu ruských občanů a ještě vyššímu procentu ruskojazyčných obyvatel je pevně stanoveno, že titulárním národem ukrajinského státu a jádrem vznikajícího národa poli-

⁹⁰⁾ Зімон, Г.: Демократія та нація: демократія та загрози, In: kol. aut., Україна; процеси націотворення, ed. Каппелер, А., Київ, 2011, s. 345.

⁹¹⁾ Бестерс-Дільгер, Ю.: Нація та мова після 1991 п. – українська та російська в мовному конфлікті, In: kol. aut., Україна; процеси націотворення, ed. Каппелер, А., Київ, 2011, s. 353.

⁹²⁾ Kuzio, T.: Ukraine, State and Nation Building, London and New York, 1998, s. 29.

⁹³⁾ Casanova, J.: Ethno-linguistic and religious pluralism and democratic constructions in Ukraine, In: kol. aut., Post-Soviet Political Orders: Conflict and State Building, London and New York, 1998, s. 89.

⁹⁴⁾ Зубро, Т.: Етнічна ідентифікація, або Мрії про минуле: проблема зростання полі етнічної ідентифікації на теренах сучасної України. Політичний менеджмент, 2010, č. 1., s. 88–95.

⁹⁵⁾ Tamtéž, s. 89.

⁹⁶⁾ Каппелер, А.: Громадянська чи етнічна нація. Зауваги з теорії та історіографії, In: kol. aut., Україна; процеси націотворення, ed. Каппелер, А., Київ, 2011, s. 15.

tického jsou Ukrajinci, nikoli Rusové, což je legálně potvrzeno ukrajinskou ústavou z roku 1996.⁹⁷⁾ Vymezení se vůči ruskému národu a jeho vlivu bylo pro ukrajinské snahy o získání nezávislého státu jednou z klíčových otázek již od počátků vzniku ukrajinského národního hnutí a tento problém zůstává aktuálním dodnes. Důležitou tezí v práci Zubro je též fungování nacionalismu jako cíleného ideologického vlivu na Ukrajině. Autorka vidí nacionalismus jako prostředek poskytující občanům psychologickou podporu svou tradiční formou; dává jednotlivci možnost cítit se součástí pevné sociální struktury v trvale nestabilní situaci na Ukrajině. Tento jev má také přímou návaznost na problematiku identity v době vzniku ukrajinského státu. Po rozpadu SSSR byla otázka identity ukrajinské společnosti velmi nejasná. Taras Kuzio zdůrazňuje, že samostatná Ukrajina se v začátcích své existence potýkala s dědictvím předmoderních národních identit spolu s multiidentitami.⁹⁸⁾ Sovětskou, regionální, nebo smíšenou identitu bylo třeba nahradit takovou, která by prospívala konsolidaci ukrajinské společnosti a přitom se vymezovala vůči bývalému Sovětskému svazu, především však jeho lídrovi, Rusku. Etnický nacionalismus v této situaci nemohl splnit svou funkci sto procentně, protože současná Ukrajina je mnohonárodnostním státem se složitou jazykovou situací. Pro vytvoření jednotné ukrajinské společnosti se tedy zdá být méně náročným prostředkem politický nacionalismus. Poslední funkce nacionalismu, již ve svém díle uvádí Zubro, je reakce na globalizaci. Tento trend byl popsán již v úvodu kapitoly (viz s. 16).

Anna Melon pochybuje, zda je pro politické elity národní stát Ukrajina dlouhodobý projekt.⁹⁹⁾ Také Andreas Kapeller považuje otázku koncepce národního státu na Ukrajině za nedořešenou.¹⁰⁰⁾ Můžeme se setkat i s názorem, že nacionalismus se stal na Ukrajině marginálním právě proto, že politické špičky nedokázaly vytvořit národní ideologii.¹⁰¹⁾ Chybějící jasný směr ukrajinské politiky při snahách o konsolidaci společnosti nechává velký prostor debatám, zda se má ukrajinský národ orientovat na etnické a jazykové, nebo spíše politické činitele občanského státu. Nelze však opomenout, že čistě politický nebo výhradně etnický nacionalismus v praxi neexistuje. Státy vzniklé na bázi etnického nacionalismu mají obvykle také množství znaků politického nacionalismu a naopak, státy primárně budované na bázi politického nacionalismu mají tendence vytvářet národní historii a tradice, tedy znaky etnického nacionalismu. Taras Kuzio se domnívá, že na Ukrajině nelze vybudovat jen etnický, nebo jen politický národ. Podle autora by se mělo jednat o národ politický s etnickými znaky.¹⁰²⁾ Většina ukrajinských spisovatelů a aktivistů, kteří se k otázce budování státu vyjádřili, také odmítá jakoukoli čistě etnickou bázi ukrajinského státu.¹⁰³⁾ Anna Melon vidí bu-

⁹⁷⁾ Kuzio, T.: *Ukraine, State and Nation Building*, London and New York, 1998, s. 112.

⁹⁸⁾ Tamtéž, s. 123.

⁹⁹⁾ Мельон, А.: Функціонування та перспективи розвитку українського націоналізму. *Сучасність*, 2006, č. 9., s. 120–130.

¹⁰⁰⁾ Капеллер, А.: передмова, In: kol. aut., *Україна; процеси націотворення*, ed. Капеллер, А., Київ, 2011, s. 11.

¹⁰¹⁾ Швириков, О. І.: Кінець українського націоналізму?. *Гілея*, red. Вашкевич, В., 2012, č. 1., s. 369–374.

¹⁰²⁾ Kuzio, T.: *Ukraine, State and Nation Building*, London and New York, 1998, s. 2.

¹⁰³⁾ Tamtéž, s. 123.

doucnost ukrajinské národní myšlenky v systému politického nacionalismu.¹⁰⁴⁾ Argumentuje potenciálem, který měla pro ukrajinský politický nacionalismus Oranžová revoluce. Během ní bylo velké množství občanů ochotno identifikovat se s myšlenkou politického patriotismu, což do budoucna vytvářelo dobré možnosti pro rozvoj politického nacionalismu. Koncepti ukrajinského národa sjednoceného na základě politického nacionalismu podporuje i ukrajinský autor Mykola Kirčaniv a další.¹⁰⁵⁾ Tetana Zubro se naopak domnívá, že etnický nacionalismus má šanci být spojujícím prvkem Ukrajinců, ale pouze tehdy, když ukrajinská společnost dostatečně zabezpečí potřeby svých občanů.¹⁰⁶⁾ Této tezi ovšem kontruje skutečnost, že když stát potřeby občanů nedokáže uspokojivě naplnit, dochází v mnoha případech k prudkému vzrůstu radikálního etnického nacionalismu, a to nejen v ukrajinském prostředí.

Mezi ukrajinskou veřejností také existují spory o to, zda je nacionalismus vůbec moderní ideologií vhodnou pro současnost. Oleh Švyrkov prosazuje názor, že diskurz Ukrajiny po rozpadu SSSR byl víceméně náhodný a jakákoli snaha o budování ukrajinské společnosti na základě nacionalismu není a nebyla historickou nutností.¹⁰⁷⁾ Na druhou stranu, národní státy jsou v současné době nejrozšířenější platformou pro fungování nezávislých územních celků, a jako takové potřebují i národ, ať už ve smyslu politického či etnického nacionalismu. Spory o modernitě tohoto jevu se vedou převážně kvůli etnickému nacionalismu. Některé veřejně činné nacionalistické organizace (UNA-UNSO, Svoboda, Patriot Ukrajiny, Tryzub aj.)¹⁰⁸⁾ se aktivně hlásí k historickému a především ideologickému dědictví nacionalismu na Ukrajině. Někteří vědci (např. Oleh Syč) se pak právem domnívají, že ideologie počátku minulého století nemůže současné Ukrajině dát odpovědi na všechny aktuální otázky.¹⁰⁹⁾ Eugen Kamenka naopak ve své práci „Politický nacionalismus: evoluce ideje“ argumentuje, že přinejmenším politický nacionalismus je moderním jevem.¹¹⁰⁾ Petro Kononenko, doktor filologických věd a veřejný činitel, jde ve svých závěrech ještě dál. Ukrajinskou historickou zkušenost považuje za „laboratoř všeobecné civilizačně-kulturní zkušenosti“, kde se projeví jak pozitivní, tak negativní dopady národního snažení.¹¹¹⁾ Autor nejenže považuje vývoj ukrajinského nacionalismu za proces vrcholně důležitý ve světovém měřítku, ale tento nacionalismus je podle něj podmínkou existence a zárukou budoucí prosperity Ukrajiny.

¹⁰⁴⁾ Мельон, А.: Функціонування та перспективи розвитку українського націоналізму. Сучасність, 2006, č. 9., s. 120–30.

¹⁰⁵⁾ Кірчанів, М. В.: Сучасний політичний націонал-радикалізм як маргінальний чинник функціонування транзитного суспільства. Економічний часопис – XXI., 2009, č. 11–12., s. 45–48.

¹⁰⁶⁾ Зубро, Т.: Етнічна ідентифікація, або Мрії про минуле: проблема зростання полі етнічної ідентифікації на теренах сучасної України. Політичний менеджмент, 2010, č. 1., s. 88–95.

¹⁰⁷⁾ Швирков, О. І.: Український націоналізм як ідеологічний тренд. Віче, 2010, č. 8., s. 30–32.

¹⁰⁸⁾ Іванишин, В.: Політична функція: ВО “Тризуб” ім. С. Бандери, In: Державність нації: збірка праць, В. Іванишин; ed. Іванишин П., 2. svazek, Тернопіль, 2009, s. 81–98.

¹⁰⁹⁾ Сич, О. М.: Наукова конференція: український націоналізм потребує об’єктивної аналізи та сучасного інструментарію дії. Визвольний шлях, 2007, č. 1., s. 16–24.

¹¹⁰⁾ Каменка, Ю.: Політичний націоналізм: еволюція ідеї, In: kol. aut., Націоналізм, Київ, 2006, s. 88–103.

¹¹¹⁾ Кононенко, П.: Національна ідея, нація, націоналізм, Київ, 2005, s. 21–22.

3. Klasifikace určování nacionalismu v programech politických stran

Snaha o bližší určení nacionalismu, nebo alespoň jeho stop v programech ukrajinských politických stran, vyžaduje především pevnou strukturu, podle které lze výskyt a specifika nacionalismu v programu určité strany hodnotit. Při hledání takového systému se můžeme opřít o práce ukrajinských autorů na toto téma.

Přístup současných ukrajinských politických stran k otázce nacionalismu dělí ukrajinský politolog Oleh Lisnyčuk ve své stati „Národ a národní zájmy v pravicových politických směrech současné Ukrajiny“¹¹²⁾ na čtyři typy. Jedná se zaprvé o nacionalistický diskurz, který se řídí etnonacionálním prizmatem. Tento druh vnímání nacionalismu může nabývat radikální formy, protože v jeho ideologii je pevně zakotven nepřítel národních zájmů, proti kterému je třeba aktivně bojovat. Národní zájmy nahlíženy touto perspektivou se stávají absolutní hodnotou. Etnický nacionalismus tohoto druhu se staví proti kosmopolitní demokracii. Jako příklad autor uvádí stranu Svoboda. Z výčtu charakteristik nacionalistického diskurzu podle Lisnyčuka je zřejmé, že autor v daném případě ztotožňuje pojmy etnického nacionalismu a integrálního nacionalismu. Svoboda však zůstává validním příkladem takto definovaného směru, což je možné doložit charakteristikou jejího programu (viz s. 31–34). Druhým typem je pak národně-demokratický diskurz, kterému autor připisuje znaky politického nacionalismu, tedy hledání cesty pro integraci ukrajinské společnosti skrze snahy o vytvoření politického národa. Tento směr má v ukrajinském prostředí méně radikální tendence, než první jmenovaný. Mezi politické strany s tímto diskurzem řadí Lisnyčuk stranu Vlast. Dále autor hovoří o antinacionalistickém proudu, tedy o úplném odmítání nacionalistické ideologie v jakékoli podobě. Ačkoli Lisnyčuk ve své stati neuvádí explicitně příklad takového směru v pravém politickém spektru, můžeme jako součást antinacionalistického diskurzu jmenovat Komunistickou stranu Ukrajiny z opačné strany politického spektra. Poslední skupinu autorovy typologie tvoří politické strany, které sice operují s pojmy „národ“ a „národní zájmy“, ale pouze účelově. Samotné jejich programy nemají nacionalistická ideová východiska. Zde jako příklad slouží Strana regionů. Lze se domnívat, že typologie O. Lisnyčuka není vyčerpávající, protože se zabývá pouze pravicovými politickými stranami a nepracuje s přesně vymezenými pojmy. Naší práci nicméně poskytuje neocenitelné metodické vodítko pro určení přítomnosti a typu nacionalismu v programech námi zvolených hlavních politických stran na Ukrajině. Inspirováni tímto typem rozdělení, můžeme použít podobný systém členění politických stran na čtyři skupiny. Do první skupiny budou náležet politické strany, základem jejichž ideologie je etnický nacionalismus. Do druhé pak zařadíme takové strany, jejichž ideová východiska jsou postavena na principech politického naci-

¹¹²⁾ Лісничук, О.: Нація та національні інтереси в правах політичних дискурсах сучасної України. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2. vydání, Київ, 2012, s. 175–187.

onalismu. Stejně, jako ve své práci Lisnyčuk upozorňuje na politické strany, které využívají nacionalistickou rétoriku pouze účelově, můžeme vydělit do samostatné skupiny ukrajinské strany, jejichž programy obsahují ojedinělé stopy nacionalismu jakéhokoli typu, ale nacionalismus netvoří jádro jejich ideologie. Poslední druh současných politických stran na Ukrajině pak bude definován absencí či přímo negací nacionalismu v jejich programu. Na základě tohoto rozdělení pak lze dále upozorňovat na určitá specifika nacionalismu politických stran v rámci jejich skupiny. Jako příklad uvedme pohled Oleha Sytnyky na charakteristiky ideologie současných ukrajinských nacionalistických stran.¹¹³⁾ Autor považuje za ukrajinské nacionalistické strany pouze Organizaci ukrajinských nacionalistů, Kongres ukrajinských nacionalistů a stranu Svoboda. Podle našeho rozdělení by všechny tři subjekty spadaly do kategorie politických stran s ideologií na bázi etnického nacionalismu. Jejich nacionalismus navazuje na tradici ukrajinského integrálního nacionalismu. Oleh Sytnyk ve své stati vyzdvihuje křesťanské zásady a idealismus coby specifickou vlastnost ideologie Kongresu ukrajinských nacionalistů a snahu o sociálně-národní spravedlnost jako základ integrálního nacionalismu Svobody. Vzhledem k tomu, že autor nekvalifikuje jiné strany jako nacionalistické, je záběr článku velmi úzký. Použijeme-li však dělení, které jsme navrhli a které zohledňuje více aspektů, dává nám i malé množství materiálu možnost hodnotit politické strany podle čtyřstupňového dělení: vztah k nacionalismu, typ nacionalismu, podtyp nacionalismu, užší specifika nacionalismu samotné strany. Národně to můžeme předvést na příkladu strany Svoboda: nacionalismus je základem její ideologie, jedná se o etnický nacionalismus, tento typ etnického nacionalismu lze pojmenovat jako integrální, strana prosazuje specifickou ideologii sociálního nacionalismu. Tento přístup lze uplatnit na všechny námi zvolené politické strany.

¹¹³⁾ Ситник, О.: Характеристика ідеології сучасних українських націоналістичних партій: теоретико-методологічний аспект. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2. vydání, Київ, 2011, s. 116–128.

4. Nacionalismus v programech vybraných politických stran

4.1 Vznik a vývoj politické strany Svoboda, charakteristika jejího programu

Svoboda,¹¹⁴⁾ původním jménem Sociálně-národní strana Ukrajiny (SNSU), byla založena 31. října 1991 ve Lvově. Tato politická strana vznikla spojením občanských organizací „Stráž Hnutí“,¹¹⁵⁾ Studentského bratrstva Lvova, organizace ukrajinské mládeže „Dědictví“ a organizace Ukrajinských veteránů Afghánistánu.¹¹⁶⁾ Jejím členem se mohli stát všichni příslušníci ukrajinského národa s výjimkou ateistů a bývalých členů komunistické strany. Většinu tehdejších členů tvořili studenti a vysokoškolsky vzdělaní lidé.¹¹⁷⁾

Smyslem politické činnosti SNSU byl stanoven rozvoj národního státu, kde by nositelem státnosti byl autochtonní národ.¹¹⁸⁾ Národ jako takový, podle definice Tarase Ševčenka, je ideologií strany vyzdvihován jakožto nejvyšší hodnota. Ideová východiska programu SNSU určujícím způsobem formovala práce J. Stecka „Dvě revoluce“.¹¹⁹⁾ Tato stať propaguje heroický idealismus, boj za národní zájmy všemi prostředky, představuje model sociálně-národní revoluce, potažmo národně-osvobozenického boje a také nový model společnosti, v níž je vládnoucím prvkem pouze národ a jeho vykonavatelem stát s širokými pravomocemi (např. s právem na absolutní vlastnictví). Stecko se zde vymezuje vůči komunismu, kapitalismu i liberalismu. Autor představuje nacionalismus jako živoucí ideologii, kterou je žádoucí rozvíjet podle aktuálních potřeb národa. Ve své práci také glorifikuje osobnosti T. Ševčenka, B. Chmelnyckého, S. Petljury, M. Michnovského, J. Konovalce, A. Šuchevyče, T. Čuprynky a také činnost Ukrajinské povstalecké armády a Organizace ukrajinských nacionalistů.¹²⁰⁾ Ideologické postuláty na těchto základech (sociální nacionalismus, rasismus a vůdčí role státu) dále rozpracovali Andrij Bileckyj a Oleh Odnoroženko.¹²¹⁾ Dalším význačným ideologem strany se stal Andrij Illjenko.¹²²⁾

V rámci společenského rozvoje ve státě Sociálně-nacionalistická strana Ukrajiny programově usilovala o národní, sociální a historickou spravedlnost, jak ji definují výše

¹¹⁴⁾ Plným názvem „Всеукраїнське Об'єднання „Свобода““.

¹¹⁵⁾ Jedná se o polovojenskou organizaci, která fungovala jako ozbrojená ochrana politické strany Lidové hnutí Ukrajiny.

¹¹⁶⁾ Kol. aut.: Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.), red. Кармазіна, М., Київ, 2012, s. 166.

¹¹⁷⁾ Tamtéž.

¹¹⁸⁾ <http://svoboda.org.ua/party/history/>, 2013-8-5.

¹¹⁹⁾ <http://www.ukrcenter.com/Література/Ярослав-Стецько/55307/Дві-революції-збірка>, 29-8-2015.

¹²⁰⁾ Tamtéž.

¹²¹⁾ Kol. aut.: Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.), red. Кармазіна, М., Київ, 2012, s. 167.

¹²²⁾ Tamtéž.

zmíněné ideologické doktríny. Její taktika však byla mnohými považována za radikální. Kromě masových protestních akcí SNSU organizovala vojenská výcviková soustředění pro širokou veřejnost a plánovala vytvořit „rytířský řád archanděla Michaela“. K jejím politickým prostředkům patřilo i zastrašování či přímo fyzické napadání opozice, hrozby orgánům vlády a také otevřeně rasistické veřejné projevy.¹²³⁾

Roku 1999 vznikla v rámci strany paravojenská organizace „Patriot Ukrajiny“, která se v pozdějších letech odtrhla a začala fungovat samostatně. První vítězství na poli regionální politiky SNSU zaznamenala již ve volbách roku 2002, zatím to však byly pouze dílčí úspěchy. Ke konci námi zvoleného časového období byla již strana dlouhodobě úspěšná v regionální politice na západní Ukrajině.¹²⁴⁾ Post lídra na regionální úrovni určujícím způsobem formoval pozice SNSU v kontextu celostátní politiky. Strana argumentovala své setrvávání v opozici vůči vládnoucím složkám především ideologickými východisky svého programu. Faktem ovšem je, že z pozice strany regionálního významu (byť rostoucího) nemohla SNSU usilovat o včlenění do rozhodovacího procesu o státních záležitostech v rámci většinové vlády či koalice.

Významnou proměnou prošla SNSU v roce 2003, kdy byla na devátém sjezdu strany přejmenována na nynější „Svobodu“. Jejím novým předsedou se stal Oleh Ťahnybok. Staronové politické uskupení se odřeklo konceptu rasového nacionalismu a prohlásilo se demokratickými sociálními nacionalisty. Strana nadále hájí ukrajinský nacionalismus a pravicově konzervativní hodnoty a setrvává v opozici vůči vládě.¹²⁵⁾ Z širokého rejstříku politických prostředků si Svoboda uchovala především praxi přímého kontaktu s potencionálními voliči prostřednictvím organizování protestních a kulturních akcí. Strana také spolupracuje s různými občanskými iniciativami. Výčet politických demonstrací, masových pochodů a projektů na podporu ukrajinského jazyka pořádaných nynější Svobodou od začátku existence strany v roce 1991 až do konce roku 2012 je skutečně impozantní.¹²⁶⁾ Pořádání takového množ-

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ <http://svoboda.org.ua/party/history/>, 2013-8-5.

¹²⁵ Kol. aut.: Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.), red. Кармазіна, М., Київ, 2012, s. 167.

¹²⁶ Boje za ukrajinské kostely a jejich ochrana v roce 1992, utvoření „Mimořádného výboru záchrany ukrajinského národa a státu“ i organizace demonstrací v souvislosti s Masandrivskými dohodami roku 1993, aktivní účast strany při akcích v rámci kampaně „Ukrajina bez Kučmy“, stvoření občansko-politické iniciativy „Ukrajinská pravice“ a pochody na podporu tehdejšího premiéra Viktora Juščenka v roce 2001, akce roku 2003 „Volyň pamatuje“, kterou uspořádala volyňská oblastní organizace strany, zajištění fungování „Ukrajinského domu“ během prezidentské volební kampaně v roce 2004, množství akcí na podporu nového programu Svobody téhož roku, 14. září 2005 zorganizovala strana společně s kyjevským krajským bratrstvem OUN-UPA pochod UPA v Kyjevě, ze kterého se později stala každoroční tradice, tento pochod postupně dorostl do masových rozměrů (14. září 2012 Svoboda odhaduje účast 20 až 30 tisíc lidí), akce „Pochod ukrajinského diváka“ na podporu ukrajinské kinematografie pod heslem „Od filmů v ukrajinštině k ukrajinským filmům!“ v roce 2008, celostátní kampaň a uspořádání pochodů proti nelegální migraci na Ukrajinu v rámci prezidentských voleb 2009, mobilizační kampaň s heslem „Vstup do řad národní opozice“, která probíhala od ledna do března 2010 a zahrnovala množství veřejných debat, informační billboardy a pouliční stánky strany s peticemi proti „antiukrajinským“ činům tehdejší vlády, v březnu pak Svoboda navázala další kampaní namířenou proti ministru osvěty a školství Dmytrovi Tabachnykovi, téhož roku v dubnu se Svoboda snaží zabránit podepsání Charkovských dohod a v létě a na podzim rozvíjí strana činnost

ství veřejných akcí naznačuje, jakou důležitost Svoboda přikládá osobnímu kontaktu s možnými voliči.

Rámcová charakteristika politické strany Svoboda nám dává dostatečné množství argumentů pro její zařazení jako politického uskupení fungujícího na základech etnického nacionalismu, přičemž se jedná o nacionalismus integrální se specifickými prvky sociálních ideových východisek. Ideologie Svobody je samotnou stranou definována jako sociální nacionalismus. Tato práce se však soustředí na politické programy jednotlivých stran. Je tedy žádoucí přesvědčit se, zda se proklamovaná ideologie, činy a rétorika straníků odráží i v samotném programu Svobody. Pro tento účel použijme předvolební politický program strany z roku 2012, tedy ten nejaktuálnější v námi vymezeném časovém období. Předně zhodnoťme, zda se v politickém programu Svobody objevují znaky etnického nacionalismu.

Pojetí jazykové otázky v politickém programu Svobody plně odpovídá jejím veřejným vystoupením na toto téma. Ukrajinštinu jako státní jazyk, kulturní dědictví a prostředek sebeidentifikace Ukrajinců plánuje Svoboda rozvíjet a prosazovat její užívání ve třech rovinách: ve státní správě, školství a mediální sféře. Strana podporuje schválení nového zákona „O ochraně ukrajinského jazyka“, který má nahradit stávající zákon „O jazycích v Ukrajinské sovětské socialistické republice“, Svoboda zároveň navrhuje založení speciální komise pro jazykovou politiku a požaduje znalost ukrajinštiny u všech vysoko postavených představitelů státní správy. Školství je podle Svobody nedostatečně ukrajinizováno, a proto strana předkládá návrh na zavedení povinné výuky kultury ukrajinského jazyka na všech vysokých školách na Ukrajině. Svoboda také požaduje prověrky škol, které mají kontrolovat, zda reálný jazyk výuky odpovídá úřednímu. Další oblastí, kde má podle Svobody dostat ukrajinština více prostoru, jsou hromadné sdělovací prostředky. Strana chce regulovat délku vysílacího času v ukrajinském jazyce a také zavedením povinnosti překládat všechny relace v cizím jazyce (problém podle Svobody tkví především v často nepřekládaném vysílání v ruštině).

Náboženství jako spojující prvek na bázi etnického nacionalismu se objevuje i v programu Svobody. Strana plánuje podpořit vznik jednotné místní ukrajinské církve s centrem v Kyjevě.

pokračování ze strany 30

v celostátní kampani proti schválení daňového kodexu navrženého M. Azarovem a S. Tihipkem, v roce 2011 Svoboda veřejně bojuje proti politickým represím Janukovyčova režimu, z počátku tohoto roku také iniciuje celostátní kampaň proti penzijní reformě, jíž považuje strana za antisociální, další kampaň Svoboda zorganizovala proti pokusům odebrat právní cestou R. Šuchevyčovi a S. Banderovi titul „Hrdina Ukrajiny“, 8. srpna 2011 se Svoboda stává jedním ze zakládajících členů „Komise odporu proti diktatuře“, v témže roce se rozrůstá kulturní iniciativa poslankyně Svobody Iryny Farion za ochranu a rozvoj ukrajinského jazyka, která zahrnuje výstavu plakátů „Jazyk, základ tvého života“, vydání tří sbírek studentských prací na toto téma, související projekty „Mluv správně a krásně“ a „Poklad národa“ na veřejných místech, v hromadné dopravě i na reklamních poutacích, 3. srpna 2012 se Svoboda aktivně účastní protestů proti novému zákonu o jazykové politice Ukrajiny, které trvají tři dny a strana se při nich dostává do střetů se zvláštními složkami policie, celá opozice včetně Svobody se až do konání parlamentních voleb v říjnu 2012 věnuje protestní kampani „Ukrajina bez Janukovyče“, <http://svoboda.org.ua/party/history/>, 2013-8-5.

Zájem o společně sdílenou historii je v programu Svobody patrný. Strana zdůrazňuje především dva momenty. Prvním z nich je vyrovnání se s dědictvím komunismu, který Svoboda interpretuje jako historickou křivdu spáchanou na ukrajinském národě ruskými okupanty. Tuto otázku chce Svoboda řešit nejen jako vnitropolitickou záležitost (odstranění bývalých komunistických funkcionářů z politických postů, šíření vlastní interpretace dějin mezi ukrajinskými občany), ale také jako mezinárodní kauzu (požadování veřejné omluvy a satisfakce z ruské strany, jíž má být dosaženo soudní cestou u mezinárodního tribunálu). Druhým momentem, který tato strana v souvislosti se společnou historií vyzdvihuje, je problematika ukrajinských národních hrdinů. Svoboda požaduje uznání a ocenění skupin i jednotlivců, jež bojovali za nezávislost ukrajinského státu ve dvacátém století a dosud nebyli (především kvůli kontroverzi spojené s jejich ideologií nebo činy ozbrojených skupin) včlenění do státem uznávaného panteonu národních hrdinů.

Ukrajinská kultura je Svobodou vnímána jako kultura ukrajinskojazyčná. Tento pohled podporuje tvrzení, že nacionalistická ideologie strany je postavena na etnickém principu. Snaha o zachování národní kultury, další ze znaků etnického nacionalismu, je v programu Svobody naplněna jak tradiční formou – tj. státní finanční podpora kulturní produkce – tak i méně tradiční snahou o pozitivní diskriminaci ukrajinské kultury. Jedná se především o zrušení veškeré daňové zátěže pro domácí kulturní produkci a naopak její zvýšení pro produkci zahraniční nebo ruskojazyčnou.

Jestliže hodnotíme přítomnost znaků etnického nacionalismu v libovolném programu politické strany, je namístě hledat též prvek samotné etnicity. Pokud je mu v textu připisována důležitost, jedná se o další, silný projev přítomnosti etnického nacionalismu. Svoboda považuje za nutné zveřejňovat bez výjimky národnost všech kandidátů na volené posty ve státní správě. Strana dále navrhuje zavedení kolonky „národnost“ do dokladů totožnosti ukrajinských občanů. Ačkoli Svoboda v programu dále nejmenuje konkrétní důsledky, jaké lze z národnostní příslušnosti ukrajinských občanů vyvozovat, už samotná potřeba veřejné kontroly národnosti naznačuje její důležitost pro tuto stranu. Svoboda také požaduje zpřísnění kritérií pro udělování ukrajinského občanství osobám, které nejsou etnickými Ukrajinci. To naznačuje odmítání otevřenosti občanského principu politického nacionalismu.

Výše zmíněné skutečnosti s určitostí potvrzují, že klíčovým komponentem politického programu Svobody je opravdu etnický nacionalismus. Dále je třeba zhodnotit, zda tento program odráží ideologii integrálního nacionalismu, kterou straně připisujeme. Pro tento účel lze použít srovnání programu Svobody s aspekty integrálního nacionalismu, jak jej definuje John Armstrong.¹²⁷⁾

Prvním ze znaků integrálního nacionalismu podle Armstronga je víra v národ jako nejvyšší hodnotu, které mají být ostatní hodnoty podřízené.¹²⁸⁾ Politický program Svobody jako celek staví na základech integrálního nacionalismu, nicméně v textu není pojetí národa jako nejvyšší hodnoty explicitně vyjádřeno. Mnohem patrnější je v programu Armstrongův druhý bod: odkazování k mysticky chápaným idejím společenství všech individualit tvořících národ, argumentující biologickým faktorem nebo spo-

¹²⁷ Армстронг, Д.: Украинский национализм: факты и исследования, Москва, 2008, s. 22.

¹²⁸ Tamtéž.

lečnou historickou zkušeností, která z národu činí jeden organický celek.¹²⁹⁾ Heslo politického programu strany je: „Jsme Ukrajinci. Jsme ve své, Bohem dané zemi. Dej nám, Bože, vítězství, abychom se stali tvůrci Velikého Státu.“¹³⁰⁾ Ukrajina nahlížená jako Boží plán je jednoznačným projevem vnímání národního státu jako koncepce, která přesahuje profánní chápání světa. Jedním z cílů Svobody uvedeném v jejím programu je snaha o to, aby Ukrajina zaujala náležité místo mezi předními státy světa. To ukazuje na jistou mesianistickou úlohu, která je ukrajinskému národnímu státu stranou připisována. Důležitost, kterou politický program Svobody připisuje společné historické zkušenosti Ukrajinců, jsme zmínili již výše (viz s. 32).

Armstrongovo tvrzení, že integrální nacionalismus má tendence k podřizování racionálního a analytického myšlení intuitivně správným emocím,¹³¹⁾ je v programu Svobody velmi těžko ověřitelné. Politický program sám o sobě je oficiálním dokumentem představujícím konkrétní plán strany na ovlivňování chodu státu. Jako takový dává jen minimální prostor pro iracionální, intuitivní projevy. Částečně však můžeme v programu spatřovat emotivní přístup k principu patriotizmu, který je vyzdvihován jako jedna z klíčových kompetencí budoucí generace politických představitelů Ukrajiny.¹³²⁾

Další teze autora, totiž že integrální nacionalismus se vyznačuje entuziastickými nacionalisty organizovanými v jediné politické straně,¹³³⁾ nemá přímou spojitost s politickým programem takové strany. John Armstrong však ve své definici zdůrazňuje entuziasmus nacionalistů tvořících jeden celek. V politickém programu Svobody tento entuziasmus nalézáme především ve snaze o radikální změny ukrajinského politického systému doplněné výrazným patosem ve formulaci politických cílů (radikální očista a spravedlivý pořádek, vybudování silného ukrajinského státu na zásadách sociální a nacionální spravedlnosti a další).¹³⁴⁾

Glorifikaci aktivních činů, války a násilí jako výrazu životaschopnosti národa můžeme v politickém programu Svobody najít především ve formě snahy o uznání zásluh Ukrajinské povstalecké armády na boji za samostatnou Ukrajinu v polovině dvacátého století. Také požadavek strany povolit všem psychicky zdravým osobám s čistým trestním rejstříkem vlastnictví chladných i střelných zbraní bez omezení je možné interpretovat jako snahu umožnit ukrajinským občanům bránit (nejen) svoji vlast.¹³⁵⁾

Dalšími specifickými aspekty programu Svobody, které stojí na základech nacionalismu, jsou především vymezení se vůči Rusku, dokonce vnímání tohoto státu jako nepřítele ukrajinských národních zájmů, dále pak evropský ukrajinocentrismus jako směr zahraniční politiky a silný motiv sociální spravedlnosti, který společně s nacionalistickou ideologií tvoří homogenní celek. Zajímavý protiklad v programu Svobody tvoří na jedné straně snaha o zavedení prvků přímé demokracie a přenesení ně-

¹²⁹⁾ Tamtéž.

¹³⁰⁾ <http://svoboda.org.ua/party/program/>, 2012-6-15.

¹³¹⁾ Армстронг, Д.: Украинский национализм: факты и исследования, Москва, 2008, s. 22.

¹³²⁾ <http://svoboda.org.ua/party/program/>, 2012-6-15.

¹³³⁾ Армстронг, Д.: Украинский национализм: факты и исследования, Москва, 2008, s. 22.

¹³⁴⁾ <http://svoboda.org.ua/party/program/>, 2012-6-15.

¹³⁵⁾ Tamtéž.

kterých kompetencí státní správy na různé místní občanské organizace a na straně druhé požadavek silného státu, jenž by měl ve větší míře kontrolovat státní ekonomiku, nárokovat si vlastnictví některých druhů soukromého majetku (především zemědělské půdy a průmyslových komplexů na Ukrajině) a také rozhodujícím způsobem formovat sféru hromadných sdělovacích prostředků.¹³⁶⁾

4.2 Vývoj politické strany Strana regionů a charakteristika jejího programu

Strana regionálního obrození Ukrajiny, předchůdce Strany regionů, byla založena 26. října 1997.¹³⁷⁾ Jejím předsedou byl zvolen ekonom Volodymyr Rybak. V programovém prohlášení zdůraznila především nutnost pragmatického přístupu k palčivým ekonomickým a sociálním otázkám v ukrajinském prostředí. Od počátku svého působení strana vyjadřuje podporu názoru, že ruština by se měla stát vedle ukrajinštiny druhým státním jazykem. Strana regionálního obrození Ukrajiny zaznamenala úspěch již v prvních volbách do ukrajinského parlamentu, jichž se účastnila, a na začátku roku 1998 vytvořila poslanecký klub „Obrození regionů“.¹³⁸⁾ Na druhém sjezdu v roce 1999 rozhodla o podpoře kandidatury Leonida Kučmy na post prezidenta Ukrajiny.¹³⁹⁾ Toto rozhodnutí se ukázalo být klíčové pro její další růst. Společně se Stranou solidarity Ukrajiny, Stranou práce, Celoukrajinskou stranou penzistů a politickou stranou „Za krásnou Ukrajinu“ tvoří Strana regionálního obrození Ukrajiny předvolební blok „Naše volba – Leonid Kučma“.¹⁴⁰⁾ Jejich spolupráce přerostla v rozhodnutí o trvalém politickém spojení těchto pěti subjektů do jediné politické strany, k čemuž došlo v roce 2000.¹⁴¹⁾ Nové politické uskupení neslo název „Strana regionálního obrození Ukrajiny ‚Pracovní solidarita Ukrajiny‘“.¹⁴²⁾ Tato strana programově deklarovala, že ukrajinský patriotizmus potřebuje pragmatickou bázi.¹⁴³⁾ Vedení nově vzniklé strany bylo svěřeno triumvirátu ve složení: Volodymyr Landik, Petro Porošenko, Volodymyr Rybak. O rok později Strana regionálního obrození Ukrajiny „Pracovní solidarita Ukrajiny“ změnila svůj název na „Strana regionů“.¹⁴⁴⁾ Jejím novým předsedou byl zvolen Mykola Azarov. Strana regionů stále programově propagovala koncept ruštiny jako druhého státního jazyka, přikládala velkou důležitost dalšímu rozvoji regionů a prosazovala vstup Ukrajiny do Evropské unie, přičemž dál plánovala rozvíjet ekonomické vztahy i se státy Společenství nezávislých států. Také veřejně deklarovala, že se nebrání politické spolupráci se stranami jiného ideologického směru (kromě stran otevřeně nacionalistických nebo reakčních).¹⁴⁵⁾ Účast Strany regionů v předvolebním blo-

¹³⁶⁾ <http://svoboda.org.ua/party/history/>, 2012-6-15.

¹³⁷⁾ Kol. aut.: Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.), ред. Кармазіна, М., Київ, 2012, s. 349.

¹³⁸⁾ Tamtéž.

¹³⁹⁾ Tamtéž, s. 349–350.

¹⁴⁰⁾ Tamtéž, s. 350.

¹⁴¹⁾ Tamtéž.

¹⁴²⁾ Tamtéž.

¹⁴³⁾ Tamtéž.

¹⁴⁴⁾ Tamtéž, s. 351.

ku „Za jednotnou Ukrajinu!“¹⁴⁶⁾ v roce 2002 může naznačovat, že téma konsolidace společnosti jí není cizí. Ideologická báze, na níž má k tomuto sjednocení dojít, však není v případě Strany regionů blíže určena. V témže roce strana delegovala bývalého gubernátora Donecké oblasti, Viktora Janukovyče, jako kandidáta na post premiéra.¹⁴⁷⁾ Janukovyčova kandidatura byla úspěšná, navíc se v roce 2003 stal předsedou Strany regionů. Dalším logickým krokem v jeho politické kariéře byla snaha získat post prezidenta Ukrajiny. Jeho první kandidatura byla neúspěšná především díky manipulacím s volebními výsledky, které měly za následek události známé pod označením „Oranžová revoluce“. Diskreditace prezidentského kandidáta i samotné strany však nebyla permanentní. V roce 2007, kdy Strana regionů s převahou zvítězila v parlamentních volbách, už její obliba opět stoupala a druhá kandidatura Viktora Janukovyče na post prezidenta Ukrajiny v roce 2010 byla již úspěšná. První dva roky jeho mandátu vzbudily v ukrajinské společnosti silnou kontroverzi.¹⁴⁸⁾ V tomto období se můžeme setkat s názorem, že spolupráce prezidenta s parlamentní většinou tvořenou převážně Stranou regionů, z níž Janukovyč vyšel, je počátkem období stability vlády. Ozývají se však silné hlasy opozice, že společné politické kroky Janukovyče a Strany regionů vedou k potlačení demokratických svobod v zemi.

Vývoj strany, její proklamovaný pragmatismus a politická činnost neprokazují žádnou spojitost s nacionalistickou ideologií. Jen výjimečné jednotlivosti, jako je její přístup k jazykové otázce nebo účelové deklamace členů strany v nacionálním duchu, ukazují na přístup bližší politickému nacionalismu. Důležitý moment pro šanci na sjednocení ukrajinské společnosti představovala proklamovaná snaha Strany regionů o vyvážené ekonomické vztahy s Ruskem i Evropskou unií zároveň. Strana dostala jedinečnou možnost být tvůrcem mnohonárodnostní, vícejazyčné občanské společnosti na Ukrajině, jak ji představuje vize Josého Casanovy.¹⁴⁹⁾ Tuto šanci však Strana regionů nevyužila. Pokud bychom ji chtěli zařadit do našeho systému přístupu k nacionalismu, musíme na základě těchto faktů konstatovat, že Strana regionů není stranou nacionalistickou, přestože se nebrání využívat rétoriku tohoto typu. Reprezentativním příkladem takového vyjadřování je projev Viktora Janukovyče pronesený při příležitosti Dne ukrajinského písemnictví a jazyka v roce 2012. Tento projev nese zřejmé znaky ideologie etnického nacionalismu.¹⁵⁰⁾

Pohled na předvolební politický program Strany regionů z roku 2012 naše stanovisko plně potvrzuje. Strana v programu neřeší aktuální otázky ukrajinského rozvoje (ekonomika, životní úroveň atd.) nacionalistickým prizmatem.¹⁵¹⁾ Můžeme se tak dokonce domnívat, že pohled Strany regionů na jazykovou problematiku Ukrajiny není znakem politického nacionalismu, ale čistě pragmatickým rozhodnutím.

¹⁴⁵⁾ Tamtéž.

¹⁴⁶⁾ V originále „За Єдину Україну!“.

¹⁴⁷⁾ Kol. aut.: Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.), red. Кармазіна, М., Київ, 2012, s. 352.

¹⁴⁸⁾ Časové období zvolené pro tuto práci končí v roce 2012, další vývoj situace tedy nebudeme hodnotit.

¹⁴⁹⁾ Casanova, J.: Ethno-linguistic and religious pluralism and democratic constructions in Ukraine, In: kol. aut.: Post-Soviet Political Orders: Conflict and State Building, London and New York, 1998, s. 89.

¹⁵⁰⁾ <http://yataukraine.org.ua/index.php?newsid=101>, 2016-7-4.

4.3 Vznik a vývoj Komunistické strany Ukrajiny a charakteristika jejího programu

Komunistická strana Ukrajiny byla založena 19. června roku 1993.¹⁵²⁾ Jejím prvním tajemníkem od počátku existence strany až do nynějška je Petro Symonenko. Komunistická strana Ukrajiny zdůrazňuje ve svých stanovách kontinuitu s komunistickou stranou bývalé Ukrajinské SSR. Jako taková se hlásí k ideologickým zásadám marxismu-leninismu. Zároveň proklamuje, že v sobě integruje demokratické a humanistické dědictví ukrajinského národa.¹⁵³⁾ Vyhlášení nezávislosti Ukrajiny v roce 1991 interpretuje strana jako kontrarevoluční a protiústavní převrat, který vedl k uzurpaci politické moci buržoazně-nacionalistickými silami.¹⁵⁴⁾ I proto charakterizuje samu sebe jako antisystémovou stranu, ale odříká se násilí jako prostředku převzetí moci. Místo toho se toto politické uskupení pravidelně účastní parlamentních a prezidentských voleb (prezidentský kandidát podporovaný stranou je zpravidla její předseda Symonenko)¹⁵⁵⁾ a připisuje velkou důležitost veřejným politickým akcím a spolupráci s občanskými organizacemi. Komunistická strana programově plánuje zbavit údajně antisociální a nacionalistické strany vlády a obrodit Ukrajinu v rámci nového svazu bratrských národů (prezentovaných především národy bývalého SSSR).¹⁵⁶⁾ Strana vystupuje proti nacionalismu, který označuje za konstrukt buržoazie, škodlivý skutečnému národnímu rozvoji. Projevy antipatií vůči některým prvkům určitého druhu ukrajinského nacionalismu (například prohlašování Ukrajinské povstalecké armády za zločince, označování trendu pěstování ukrajinštiny za pseudopatriotický) zdánlivě ukazují na to, že ideologie strany ztotožňuje pojmy „buržoazního“ nacionalismu a etnického nacionalismu. Komunistická strana Ukrajiny nicméně za buržoazně-nacionalistickou diktaturu označila i vládu prezidenta Viktora Juščenka a odsoudila Oranžovou revoluci jako projev agresivních buržoazně-nacionalistických sil.¹⁵⁷⁾ Juščenkova vláda byla však jasným propagátorem ideje politického nacionalismu. Komunistická strana nicméně stojí za Leninovým postulátem o právu národů na sebeurčení, a proto deklaruje i potřebu rozvoje národní kultury a jazyků všech národů Ukrajiny. Na základě toho požaduje pro ruštinu status druhého státního jazyka. Ačkoli Komunistická strana Ukrajiny označuje svou ideologii jako národní komunismus (což samo o sobě způsobilo rozepře uvnitř strany),¹⁵⁸⁾ národní zájmy jsou v jejím pojetí plně podřízené komunistické ideologii, která staví internacionalismus nad potřeby jednotlivých národů. Komunistickou stranu Ukrajiny tak nemůžeme označit za nacionalistickou stranu, i když u ní nalézáme fragmenty snahy o naplnění národních zájmů.

¹⁵¹⁾ <http://www.partyofregions.org.ua/meet/program/>, 2012-8-16.

¹⁵²⁾ Kol. aut.: Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.), red. Кармазіна, М., Київ, 2012, s. 226.

¹⁵³⁾ Tamtéž.

¹⁵⁴⁾ Tamtéž, s. 227.

¹⁵⁵⁾ Pouze v roce 2004 strana rozhodla stáhnout kandidaturu Symonenka a podpořit kandidáta na prezidentský post Oleksandra Moroze, tamtéž, s. 240.

¹⁵⁶⁾ Tamtéž, s. 228.

¹⁵⁷⁾ Tamtéž, s. 231.

¹⁵⁸⁾ Tamtéž, s. 229.

Tato teze plně koresponduje s obsahem předvolebního politického programu strany pro parlamentní volby roku 2012. Heslo programu zní: „Vrátíme zemi lidu“. Strana se v tomto dokumentu ostře staví proti etnickému nacionalismu, chce uzákonit ruštinu jako druhý státní jazyk, ale žádné další body týkající se národních zájmů v jejím programu nenacházíme.¹⁵⁹⁾

4.4 Vývoj politické strany Naše Ukrajina a charakteristika jejího programu

Politická strana „Naše Ukrajina“ byla založena 5. března roku 2005 jako „Politická strana Národní svaz „Naše Ukrajina““.¹⁶⁰⁾ Vznikla spojením politických stran předvolebního „Bloku Viktora Juščenka 'Naše Ukrajina'“ podporujícího kandidaturu Viktora Juščenka na post prezidenta Ukrajiny. Jejím předsedou byl zvolen Roman Bezsmertnyj, jeho zástupcem Petro Porošenko. Cílem své politické činnosti strana prohlásila vybudování demokratického sociálního státu a vlády, která především hájí národní zájmy země a občanská práva.¹⁶¹⁾ Toto politické uskupení se účastnilo v roce 2006 parlamentních voleb jako lídr bloku „Naše Ukrajina“, tehdy už pod vedením nového předsedy Viktora Balohy. V téže roce strana přešla do opozice vůči úřadující vládě premiéra Viktora Janukovyče. Nového předsedu, Vjačeslava Kyrylenka, si Politická strana Národní svaz „Naše Ukrajina“ zvolila v roce 2007, zároveň bylo změněno její jméno na „Politická strana 'Národní svaz Naše Ukrajina'“ (NSNU).¹⁶²⁾ Parlamentní volby v roce 2007 NSNU poměrně úspěšně absolvovala jako člen širokého politického bloku „Naše Ukrajina – Národní Sebeobrana“.¹⁶³⁾ O rok později se předsedou strany stává Viktor Juščenko. SNSU se pro další změnu názvu rozhodla v roce 2010; od té doby je známá pod současným jménem „Politická strana 'Naše Ukrajina'“ (NU).¹⁶⁴⁾ Strana zachovala ve svém programu základy z roku 2005, ale začala klást větší důraz na integraci Ukrajiny do evropského společenství demokratických zemí, jejich ekonomických i vojenských struktur. Naše Ukrajina stále definuje sebe sama jako stranu evropského typu a prosazuje model národního státu, který funguje jako garant občanských svobod. Veřejně podporuje ukrajinštinu jako jediný státní jazyk a upozorňuje na „rusifikaci státního školství“.¹⁶⁵⁾ Strana se také od roku 2010 podílela na organizaci několika veřejných protestních akcí proti krokům úřadující vlády a prezidenta Janukovyče.¹⁶⁶⁾ Její ideologie se tak jeví být ideologií politického nacionalismu. Naše Ukrajina však některé specifické problémy ukrajinského prostředí (jako například status ukrajinštiny) nahlíží prizmatem etnického nacionalismu. Tyto dvě složky – politický

¹⁵⁹⁾ <http://www.kpu.ua/uk/41336/povernemo-krainu-narodu-peredviborna-programa-komunistichnoi-partii-ukraini>, 2013-9-3.

¹⁶⁰⁾ Kol. aut.: Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.), red. Кармазіна, М., Київ, 2012, s. 423.

¹⁶¹⁾ Tamtéž.

¹⁶²⁾ Tamtéž.

¹⁶³⁾ Tamtéž, s. 424.

¹⁶⁴⁾ Tamtéž.

¹⁶⁵⁾ Tamtéž.

¹⁶⁶⁾ Tamtéž.

nacionalismus jako základ a v něm inkorporované prvky etnického nacionalismu odrážejí představu o „nejvhodnějším“ způsobu konsolidace ukrajinské společnosti (politický národ s etnickými prvky), jak ji popsal Taras Kuzio.¹⁶⁷⁾ V předvolebním politickém programu z roku 2012, kterým se Naše Ukrajina prezentovala, však nepůsobí politický a etnický nacionalismus v dostatečné shodě.

Základ tohoto programu tvoří teze o nutnosti ekonomických změn, ochraně občanských svobod, zahraniční politice zaměřené na evropský prostor a konsolidace společnosti na bázi nacionalismu.¹⁶⁸⁾ Strana vidí budoucí ukrajinský národ jako občanskou společnost, jednotnou navzdory konfesijní, etnické a jazykové rozmanitosti ukrajinského prostoru. Zároveň však prohlašuje, že sjednocení Ukrajinců je v kulturní rovině nutné podřídit tradici titulárního národa, tedy Ukrajincům. Také se ostře staví proti tendencím ke zrovnoprávnění ruštiny a ukrajinštiny. Vyjádření NU o náboženské otázce si přímo protirečí; na jedné straně chce Naše Ukrajina podpořit sjednocení pravoslavných církví na Ukrajině,¹⁶⁹⁾ na stranu druhou prohlašuje, že přeje rozvoji všech vyznání a církví. Jediným organicky včleněným prvkem etnického nacionalismu do programu NU je bod týkající se obnovení historické paměti národa, konkrétně právního uznání Ukrajinské povstalecké armády jako hrdinů bojujících za nezávislost vlasti. Toto téma však v ukrajinské společnosti vzbuzuje kontroverzi a je tak spíše rozdělujícím prvkem, než spojujícím. Soudě podle ideových základů programu, musíme stranu Naše Ukrajina jednoznačně určit jako nacionalistické politické uskupení. NU je propagátorem politického nacionalismu. V jejím politickém programu se můžeme setkat i s některými prvky nacionalismu etnického, který se však nepodařilo organicky včlenit do ideových východisek tohoto programu.

4.5 Vývoj politické strany Vlast a charakteristika jejího programu

Celoukrajinský svaz „Vlast“ byl založen 9. července 1999.¹⁷⁰⁾ Předsedou této politické strany byl zvolen Viktor Dračenko. Vlast se profilovala jako centristická, celonárodní demokratická strana patrioticky-reformátorského směru. Navrhovala celonárodní ideologii a strategii rozvoje země založenou na principu občanského patriotismu, solidarity a zaštitění občanských práv a svobod.¹⁷¹⁾ Vlast také plánovala tvrdě zakročit proti korupčním praktikám na Ukrajině. Ještě téhož roku v prosinci se novou předsedkyní strany stala Julija Tymošenko. Strana Vlast se v roce 2001 stala spoluzakladatelem občansko-politického sdružení „Ukrajinská pravice“.¹⁷²⁾ V tomto roce se také připojila k opozičnímu hnutí „Ukrajina bez Kučmy“. Vlast se v roce 2001 spojila s Ukra-

¹⁶⁷⁾ Kuzio, T.: *Ukraine, State and Nation Building*, London and New York, 1998, s. 2.

¹⁶⁸⁾ <http://www.razom.org.ua/documents/443/>, 2013-2-6.

¹⁶⁹⁾ Naše Ukrajina vidí jednotnou a nezávislou ukrajinskou pravoslavnou církev jako otázku národní důstojnosti, <http://www.razom.org.ua/documents/443/>, 2013-2-6.

¹⁷⁰⁾ Kol. aut.: *Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.)*, red. Кармазіна, М., Київ, 2012, s. 163.

¹⁷¹⁾ Tamtéž.

¹⁷²⁾ Tamtéž.

jinskou konzervativní republikánskou stranou. Do voleb v roce 2002 vstupovala jako člen předvolebního bloku „Fórum záchrany národa“, jenž byl 7. listopadu 2001 přejmenován na „Předvolební blok politických stran „Volební blok Juliji Tymošenko““. ¹⁷³⁾ První volby, jichž se strana účastnila, pro ni byly úspěšné. ¹⁷⁴⁾ Během následujících pěti let se Vlast stala jedním z lídrů politické opozice a podílela se na organizaci několika akcí veřejného protestu. ¹⁷⁵⁾ V rámci konsolidace opozičních sil se v roce 2004 spojil Blok Juliji Tymošenko s blokem „Naše Ukrajina“ na podporu kandidatury Viktora Juščenka na post prezidenta Ukrajiny. Strana se za Juščenka aktivně postavila i během Oranžové revoluce. V První porevoluční vládě (do roku 2005) ¹⁷⁶⁾ zastávala její předsedkyně Julija Tymošenko premiérský úřad. Poté, co vláda podala demisi, přešla Vlast znovu do opozice. V roce 2010 Julija Tymošenko neúspěšně kandidovala na post prezidenta Ukrajiny. ¹⁷⁷⁾ Tymošenko pak byla o rok později odsouzena k sedmi letům vězení za zneužití pravomocí veřejného činitele v souvislosti s podpisem dohody o nových cenách za dodávky ruského plynu při krizi v roce 2009. ¹⁷⁸⁾ Její uvěznění vyvolalo na Ukrajině obrovskou vlnu protestů a stalo se i tématem globální politiky a mediální sféry. Samotná strana pak dále pokračovala jako lídr „Výboru odporu proti diktatuře“ v politické činnosti spolu s rostoucími opozičními silami v zemi. ¹⁷⁹⁾ Vlast se v roce 2012 dohodla s politickými stranami „Fronta změn“, „Reformy a pořádek“ a „Národní hnutí Ukrajiny“ na společné kandidátce v nastupujících volbách do parlamentu 2012. ¹⁸⁰⁾ Vlast také podepsala koaliční smlouvu se stranami „Svoboda“ a „UDAR“ ¹⁸¹⁾

Při hodnocení přítomnosti a typu nacionalismu v politickém programu Vlasti se v tomto případě nemůžeme omezit pouze na jeden dokument. Nejaktuálnější politický program strany pro časové období do roku 2012 je programem Sjedenčené opozice „Za Vlast“, a tudíž může potenciálně představovat soubor cílů a politických ideologií více subjektů, ačkoli sjedenčených za jediným účelem. Je proto třeba porovnat starší předvolební politický program strany Vlast (v našem případě z roku 2002) a program Sjedenčené opozice, zda jsou ideologicky koherentní.

V předvolebním politickém programu z roku 2002 Vlast charakterizuje sebe samu jako celonárodní demokratickou stranu patrioticko-reformátorského směru. Hlásí se k liberálně demokratickým hodnotám, ukrajinský národ vnímá jako národ evropský a slibuje budovat na Ukrajině národní stát evropského typu. ¹⁸²⁾ Vláda má podle strany chránit a prosazovat národní zájmy, zodpovídat se občanům, poskytovat jim širší možnosti podílet se na rozhodování o státních záležitostech a být garantem svobody

¹⁷³⁾ Tamtéž, s. 164.

¹⁷⁴⁾ Tamtéž.

¹⁷⁵⁾ Tamtéž.

¹⁷⁶⁾ Tamtéž.

¹⁷⁷⁾ Tamtéž, s. 165.

¹⁷⁸⁾ Tamtéž, s. 166.

¹⁷⁹⁾ Tato komise vznikla v roce 2011, viz Kol. aut.: Historical Dictionary of Ukraine, Lanham, Toronto&Plymouth, 2013, s. 171.

¹⁸⁰⁾ Kol. aut.: Historical Dictionary of Ukraine, Lanham, Toronto and Plymouth, 2013, s. 171.

¹⁸¹⁾ Tamtéž.

¹⁸²⁾ <http://www.batkivschyna-kievobl.com.ua/ru/text/programma>, 2016-7-2.

a občanských práv. Ostře se vymezuje vůči Janukovyčově vládě, již definuje jako vládu oligarchů a korporací, připisuje jí vysokou míru korupce a autoritářské tendence.¹⁸³⁾ Velký důraz klade Vlast na ekonomický rozvoj země, především formou státní podpory drobného a středního podnikání. Strana prosazuje otevřené ekonomické vztahy s východními i západními sousedy, ale především integraci Ukrajiny do Evropské unie a evropských bezpečnostních struktur. Koncept politického nacionalismu, k němuž se hlásí, je v jejím programu velmi silně reflektován. Strana nabízí koncepci národní strategie Ukrajiny a jejích národních zájmů. Prosazuje sjednocení všech ukrajinských občanů nehledě na etnickou příslušnost do jednotného ukrajinského politického národa na základě společných zájmů, politického patriotismu a solidarity občanů. Jedním z hlavních cílů strany je tedy budování občanské společnosti a hledání kompromisu mezi různými skupinami atomizované společnosti. Všechny národy a etnika žijící na území Ukrajiny mají mít v této společnosti rovná práva a dobré podmínky rozvoje. Ideologické fundamenty strany jsou především demokratické a křesťanské hodnoty a občanský patriotismus. V pojetí Vlasti je politický nacionalismus adekvátní reakcí na globalizaci. Strana připisuje silným, konsolidovaným a patriotickým národům a společnostem větší šanci prosadit své zájmy v globalizovaném světě.¹⁸⁴⁾

Programové heslo Sjednocené opozice zní: „Spravedlivý stát, čestná vláda, důstojný život“.¹⁸⁵⁾ Primárním účelem sjednocení politické opozice na Ukrajině bylo svržení režimu Viktora Janukovyče. Tento cíl je tak hlavním tématem předvolebního politického programu opozice z roku 2012. Opozice plánovala dosáhnout úspěchu nenásilnou formou – pomocí čestných a demokratických voleb. Navrhovala omezení prezidentských pravomocí, větší možnost kontroly státu ze strany občanů pomocí referend a zajištění občanského práva na pokojné demonstrace. Dalším krokem k rozložení tehdejšího režimu pak měl být nekompromisní boj s korupcí. Opozice slibovala vybudovat demokratický stát evropského typu (a se zahraničně-politickou orientací na Evropu), který dbá o národní zájmy a funguje na základech politického nacionalismu. Politický program dále nabízel podporu národní kultury, podle opozice hlavní podmínku rozvoje národa. Jako hlavní úkol sjednocené opozice v oblasti rozvoje národní kultury program stanovil vymezení se vůči kultuře ruské, a to jak v rovině mediální a náboženské, tak v oblasti jazykové politiky. Opozice jednoznačně prosazovala ukrajinštinu, jako jediný státní jazyk.¹⁸⁶⁾ Jedná se tak o další stranu, jež navzdory proklamovanému politickému nacionalismu straní jedinému jazyku. Při bližším pohledu zjišťujeme, že oba výše popsané politické programy jsou ideologicky totožné, ačkoli jejich hlavní témata se liší. Tyto texty dokládají tvrzení, že ideologie politické strany Vlast je založena na principech politického nacionalismu, od nichž se neodvrací ani v rámci většího politického celku.

¹⁸³⁾ Tamtéž.

¹⁸⁴⁾ Tamtéž.

¹⁸⁵⁾ <http://ba.org.ua/news/11910.html>, 2013-3-2.

¹⁸⁶⁾ Tamtéž.

4.6 Vznik a vývoj politické strany Fronta změn, charakteristika jejího programu

Politická strana „Národní strana práce“, budoucí Fronta změn, vznikla 3. března 2007. Jejím prvním předsedou byl zvolen Volodymyr Vaškevyč.¹⁸⁷⁾ Její programové cíle představovaly především rozvoj Ukrajiny jako světově významného státu, konsolidace všech jejích obyvatel na principu státem podporované nacionalistické ideologie, a především národní, sociální i právní stát.¹⁸⁸⁾ Národní strana práce 18. října 2008 změnila jméno na „Politickou stranu „Demokratická fronta““.¹⁸⁹⁾ Její program se dál zaměřoval především na zvyšování mezinárodní prestiže Ukrajiny, budování demokratické společnosti a ukrajinského politického národa. Poslední změna názvu strany proběhla 23. září 2009.¹⁹⁰⁾ Demokratická fronta se stala „Politickou stranou „Fronta změn““. Jejím novým předsedou byl zvolen Andrij Ivančuk. O dva měsíce později jej ve funkci vystřídal Arsenij Jaceňuk, bývalý předseda parlamentu. Ideologické fundamenty programu Fronty změn zůstaly stejné, nově byl větší důraz kladen na boj s korupcí. Arsenij Jaceňuk s podporou své strany v roce 2010 kandidoval na post prezidenta Ukrajiny. V těchto volbách se umístil jako čtvrtý. Poté, co byla v ukrajinském parlamentu založena frakce „Stabilita a reformy“, rozhodla se strana přejít do opozice. Fronta změn se v roce 2011 přidala k alianci politických stran „Výbor odporu proti diktatuře“, jež nesouhlasily s Janukovyčovou vládou.¹⁹¹⁾ V dubnu 2012 se Fronta změn rozhodla pro spojení s politickou stranou Vlast.¹⁹²⁾ V době svého vzniku byla strana jednoznačně propagátorem ideje politického nacionalismu. Zda toto tvrzení platí i pro Frontu změn pod vedením Jaceňuka, je diskutabilní. Můžeme se setkat s tvrzením, že strana je jen ideologicky prázdná konstrukce, která měla pomoci Jaceňukovi při kandidatuře na post prezidenta.¹⁹³⁾ Fronta změn nikdy samostatně nekandidovala do parlamentu, nemá tedy pro námi určené časové období předvolební program tohoto typu a předvolební programy do městských zastupitelstev jsou ve vysoké míře přizpůsobeny místním podmínkám a řeší především praktické záležitosti. Pokud tedy máme zhodnotit přítomnost nacionalismu v programu této politické strany, zvolme pro tento účel ideologickou a programovou platformu Fronty změn a porovnejme ji s politickým programem Sjedené opozice „Za Vlast“, zda najdeme výrazné ideologické odchylky.

Ideologická platforma Fronty změn zdůrazňuje historickou kontinuitu ukrajinského národa, určitý dluh, který má podle strany současná ukrajinská společnost vůči předkům bojujícím za nezávislost. Tato společnost je však rozdělena hlubokou sociální nerovností obyvatel, přílišným důrazem na regionální, jazykovou a náboženskou sebeidentifikaci. Fronta změn plánuje konsolidovat národ na základě ideje „společné ukrajinské věci“ – přebudování Ukrajiny na sociální stát s vysokou životní úrovní, stát

¹⁸⁷⁾ Kol. aut.: Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.), ред. Кармазіна, М., Київ, 2012, s. 455.

¹⁸⁸⁾ Tamtéž, s. 456.

¹⁸⁹⁾ Tamtéž.

¹⁹⁰⁾ Tamtéž.

¹⁹¹⁾ Kol. aut.: Historical Dictionary of Ukraine, 2. vydání, Lanham, Toronto and Plymouth, 2013. s. 171.

¹⁹²⁾ Tamtéž.

¹⁹³⁾ Tamtéž, s. 170.

svobodných, vzdělaných, materiálně i duchovně bohatých občanů.¹⁹⁴⁾ V budoucnu pak strana vidí Ukrajinu jako evropský, demokratický, právní, sociální a jednotný stát, který efektivně brání národní zájmy. Fronta změn v textu explicitně vyjadřuje, že výsledkem jejich snah o konsolidaci společnosti má být ukrajinský politický národ. Plánovala také podporovat ukrajinštinu a zabezpečit jiným etnikům důstojné možnosti pro rozvoj jejich jazyka a kultury.¹⁹⁵⁾ Znovu tak narážíme v politickém programu ukrajinské strany na prosazování konceptu politického nacionalismu, ale zároveň odmítání zrovnoprávnění ruštiny jako druhého státního jazyka.

Programová platforma Fronty změn zdůrazňuje, že Ukrajinci jsou evropský národ a jejich kultura i tradice jsou součástí evropské civilizace. Strana chtěla do ukrajinské společnosti a především politiky integrovat evropské hodnoty. Dále Fronta změn podporovala rovné možnosti občanů státu nezávisle na jejich národnosti. Také propagovala toleranci a úctu ke kulturní, náboženské a národnostní rozmanitosti Ukrajiny.¹⁹⁶⁾ Ideologická i programová platforma strany jsou postavené na základech politického nacionalismu, stejně jako předvolební politický program Sjedené opozice „Za Vlast“ (viz, s. 40). Můžeme tedy tvrdit, že integrita strany jako propagátora konceptu politického nacionalismu nebyla v rovině programových prohlášení narušena.

4.7 Vývoj politické strany UDAR a charakteristika jejího programu

Politická strana „Evropské hlavní město“ (ES),¹⁹⁷⁾ předchůdce strany UDAR, byla zaregistrována ministerstvem spravedlnosti 14. března 2005.¹⁹⁸⁾ jejím předsedou se stal Lev Parčchaladze. V následujícím roce se ES účastnila voleb do parlamentu, nicméně neúspěšně. V předvolebním programu nabízela cestu sociálně orientované tržní ekonomiky, především chtěla podpořit soukromé podnikání. V roce 2009 strana zvolila Romana Romaňuka novým předsedou a Andrije Myrhorodského jako spolupředsedu. Její název byl změněn na „Nová země“.¹⁹⁹⁾ Jako hlavní cíl politické činnosti si určila budování svobodné, demokratické, otevřené občanské společnosti evropského typu, jejímiž tvůrci se měli stát především samotní občané s širokými možnostmi účasti na rozhodovacím procesu o důležitých otázkách v zemi. Takový model byl podle strany nejvhodnější k všestrannému, ale především ekonomickému rozvoji Ukrajiny. V únoru 2010 vystřídal Romana Romaňuka ve funkci Vitalij Kovalčuk. Již o dva měsíce později však strana prošla radikální změnou. „Nová země“ přijala nynější jméno „Politická strana UDAR (Ukrajinská Demokratická Aliance za Reformy)“ Vitalije Klyčka.²⁰⁰⁾ Bývalý boxerský šampion a nová tvář ukrajinské politické scény Vitalij Klyčko byl zvolen jejím předsedou. Strana nadále prosazovala ideje politického nacionalismu, širší-

¹⁹⁴⁾ <https://frontzmin.org/ua/party/ideology.html>, 2015-6-8.

¹⁹⁵⁾ Tamtéž.

¹⁹⁶⁾ <https://frontzmin.org/ua/uryad-zmin/ideology.html>, 2015-6-12.

¹⁹⁷⁾ V originále se strana jmenuje „Європейська столиця“.

¹⁹⁸⁾ https://www.rbc.ua/ukr/news/politpartiya_evropeyskaya_stolitsa_smenila_nazvanie_na_novaya_strana_11112009, 2016-7-2.

¹⁹⁹⁾ Kol. aut.: Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.), red. Кармазіна, М., Київ, 2012, s. 450.

ho podílu občanů na politické moci a rozvoje ekonomiky skrze drobné a střední podnikání.²⁰¹⁾ Od roku 2011 UDAR aktivně spolupracoval s opozičními silami proti režimu Janukovyče. Ve volbách do parlamentu v roce 2012 se nicméně nepřidal ke společné kandidátce Sjedenocené opozice „Za Vlast“ a kandidoval samostatně.²⁰²⁾ Orientaci UDARu na ideologii politického nacionalismu potvrzuje i předvolební politický program strany z roku 2012.

Heslem programu je „Od úspěchu člověka k úspěchu země“. Toto prohlášení odkazuje k jednomu z nejdůležitějších cílů politické činnosti strany, tedy právní, sociální, ekonomické podpoře občanů, zabezpečení občanských svobod, rovných možností na trhu práce i ve vzdělání a širší možnosti jednotlivců a skupin účastnit se politického života země. Politický program proklamuje jednoznačnou orientaci na evropské hodnoty a proevropskou zahraniční politiku včetně snahy o integraci Ukrajiny do evropského společenství. Poměrně velký prostor je v programu UDARu věnován kulturní a jazykové politice. Strana představuje vizi konsolidace ukrajinského národa jako občanské společnosti. Jedinou podmínkou náležitosti k ukrajinskému národu je podle UDARu snaha realizovat se ve vlastní zemi. Důležitým aspektem vyvážené kulturní a jazykové politiky je pro stranu depolitizace jazykových a národnostních otázek, která by měla zabránit rozkolu země kvůli kulturním neshodám. UDAR dále navrhuje posílení statutu ukrajinštiny jako úředního jazyka a nositele identity ukrajinské společnosti. Vzhledem k tomu, že podobný postoj nacházíme i u dalších dvou významných ukrajinských politických stran (Vlast, Naše Ukrajina),²⁰³⁾ lze se domnívat, že snaha o propagaci ukrajinštiny kolidující s ideovými zásadami politického nacionalismu je určitým trendem mezi ukrajinskými politickými stranami tohoto typu, způsobeným především snahou vymezit se vůči ruskému vlivu. Strana UDAR vidí Ukrajinu jako multikulturní stát a zdůrazňuje důležitost kulturního dialogu různorodé ukrajinské společnosti. V souvislosti s národností problematikou UDAR prohlašuje: „Musíme si uvědomit, že cíle, které nás spojují, jsou důležitější, než historické mýty a ideologie, které nás mohou rozdělit.“²⁰⁴⁾ V programu strany nacházíme dostatečnou oporu pro tvrzení, že UDAR je politickým uskupením s jasnou orientací na hodnoty politického nacionalismu.

²⁰⁰⁾ Tamtéž, s. 451.

²⁰¹⁾ Tamtéž.

²⁰²⁾ Kol. aut.: *Historical Dictionary of Ukraine*, 2. vydání, Lanham, Toronto and Plymouth, 2013. s. 649.

²⁰³⁾ Viz s. 40, s. 38.

²⁰⁴⁾ <http://klichko.org/about/programma/>, 2015-19-8.

Závěr

Ukrajinská politická scéna je velmi různorodá. Při analýze politických programů nejvýznamnějších politických stran na Ukrajině tak nacházíme různé přístupy k otázce nacionalismu. Časové období zvolené pro toto zkoumání nás vede k závěru, že zatímco etnický nacionalismus je v ukrajinském prostředí marginalizován, ideologie politického nacionalismu je na vzestupu. Přestože otázku nárůstu projevů radikálního etnického nacionalismu v politické sféře pozdějších let tato práce neřeší, lze se domnívat, že tento fenomén není následkem přirozeného vývoje ukrajinské politiky; naopak, jedná se o jev provázející krizové období existence státu, který ovšem rozhodujícím způsobem neohrožuje další rozvoj ukrajinského politického nacionalismu. Tvrzení o vzestupu politického nacionalismu na Ukrajině dokládá prevalence této ideologie mezi nejvýznamnějšími politickými stranami země. V naší práci je politický nacionalismus základem programu čtyř zkoumaných subjektů ze sedmi. Určitým vodítkem jsou také výsledky parlamentních voleb na Ukrajině v roce 2012. Síly reprezentující politický nacionalismus (Sjednocená opozice „Za Vlast“ a UDAR) byli v tomto boji úspěšní, ačkoli ne vítězni.²⁰⁵⁾ V případě teze o marginalizaci etnického nacionalismu mohou být výsledky voleb naopak zavádějící. Navzdory předvolebním sociologickým průzkumům dosáhla politická strana Svoboda ve volbách roku 2012 nečekaného úspěchu a překonáním pětiprocentní hranice podpory voličů získala své místo v ukrajinském parlamentu.²⁰⁶⁾ Nárůst voličské základny Svobody však nebyl způsoben náhlým zájmem společnosti o ideologii etnického nacionalismu. Výjimečný výsledek volebního klání lze v tomto případě připisovat protestním hlasům elektorátu, který odmítal dvě největší politické síly v zemi – Stranu regionů a Sjednocenou opozici „Za Vlast“. Volební preference měnící se v závislosti na regionech Ukrajiny zase podávají svědectví o značné fragmentaci společnosti, která se rozhodně neomezuje pouze na vžité dělení Ukrajiny na východní a západní.²⁰⁷⁾ Pro politické strany tedy není nikterak jednoduché přijít s ideologií, kterou by přijala většina atomizované společnosti. Ačkoli v letech 2004–2012 zaznamenáváme pokusy výrazných politických stran o propagaci nacionalismu, v současné době politologové soudí, že západoevropský trend ideové vyprázdňenosti programů politických stran se začíná projevat i v ukrajinském prostředí.²⁰⁸⁾

Během rozboru programů politických stran narážíme na zajímavý fenomén, totiž protežování ukrajinského jazyka (etnického znaku společnosti) v myšlenkových konceptech založených na ideologii politického nacionalismu. Tuto ideologickou inkoherenci lze připisovat vysokému stupni politizace jazykové otázky na Ukrajině, kdy je konkurenční jazyk ukrajinštiny – ruština – nahlížen jako prostředek politického vměšování se Ruska. Ukrajinštinu je tedy možné vnímat jako způsob vymezení se vůči rus-

²⁰⁵⁾ <http://statistika.in.ua/vybory2012/peremozhti>, 2016-8-20.

²⁰⁶⁾ http://razumkov.org.ua/ukr/pidtrymka_partij.php, 2016-8-20.

²⁰⁷⁾ Tamtéž.

²⁰⁸⁾ <http://penta.org.ua/publications/2235/>, 2016-8-10.

kému vlivu ve všech jeho podobách. Jazyková otázka tak dostává rozměry otázky národní bezpečnosti. Zdánlivě protichůdné teze o občanské společnosti a jediném státním jazyce tudíž mohou v ukrajinském prostředí koexistovat – občanská společnost jako model konsolidace národa a ukrajinština jako prostředek jeho ochrany před vnějšími vlivy.

Smyslem nacionalismu je v podání ukrajinských nacionalistických politických stran především sjednocení atomizované ukrajinské společnosti. Jeho další funkce, například národní ideologie jako reakce na globalizační procesy, jsou v politických programech těchto stran zmíněny minimálně. Velkou roli na ukrajinské politické scéně hraje také nejednoznačnost terminologie týkající se problematiky nacionalismu (viz s. 6–7). V programech nacionalistických politických stran je tak možné narazit na velmi nesourodé prvky politického a etnického nacionalismu. Tuto snahu spojit nespojitelné připisujeme právě problematice terminologii užívané v souvislosti s touto otázkou na ukrajinském území.

Vzhledem k rozdrobenosti ukrajinské politické scény je častým jevem spojování menších politických stran do jediné platformy, aby jim širší členská i voličská základna poskytla větší šance prosadit se ve vrcholné politice. Politické strany zvolené pro tuto práci však z programového hlediska nečiní po integraci do většího politického uskupení vážné ideologické ústupky, přestože vznik Sjednocené opozice „Za Vlast“ je jedním z největších projektů konsolidace opozičních sil na Ukrajině.

Mějme však na paměti, že tato práce popisuje pouze malou část jedné epizody rozvoje ukrajinského systému politických stran. Nyní, jen o pár let později, se v důsledku problematického vývoje situace na Ukrajině setkáváme s názorem, že systém politických stran v tomto státě byl do značné míry rozložen a nastává nová éra jeho rozvoje.²⁰⁹⁾ Odpovědi na otázky, zda Ukrajina bude schopná znovu dosáhnout územní integrity, jak velký zůstane vliv Ruska na dění v zemi, jaké budou možnosti ekonomického rozvoje Ukrajiny v závislosti na dalším trvání ozbrojeného konfliktu v zemi, jaké podpory se během dalších let dočkají ukrajinská radikální hnutí, se stanou hlavními faktory určujícími další vývoj Ukrajiny i její politické scény.

²⁰⁹⁾ Tamtéž.

Použité zdroje

Literatura

- Gellner, A.: *Národy a nacionalismus*, 2. vydání, Praha, Hříbal, 1993
- Hobsbawm, E. J.: *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, 2. vydání, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Hroch, M.: *Obrození malých evropských národů, Národy severní a východní Evropy*, Praha, Univerzita Karlova, 1971.
- Kohn, H.: *The Idea of Nationalism: A Study of Its Origins and Background*, New York, The Macmillan Company, 1967.
- Kol. aut.: *Historical Dictionary of Ukraine*, 2. vydání, Lanham, Toronto and Plymouth, The Scarecrow Press, 2013.
- Kol. aut.: *Post-Soviet Political Orders: Conflict and State Building*, London and New York, Routledge, 1998.
- Kuzio, T.: *Ukraine, State and Nation Building*, London and New York, Routledge, 1998.
- Magocsi P., Rychlík, J., Zylinskij B.: *Dějiny Ukrajiny*, Praha, Lidové noviny, 2015.
- Mlynárik, J.: *Osud Banderovců a tragédie řeckokatolické církve*, Praha, Libri, 2005.
- Prus, E.: *SS-Galizien, Patrioci czy zbrodniarze?*, Wrocław, Wydawnictwo NORTOM, 2008.
- Souleimanov, E.: *Rusko a postsovětský prostor*, Praha, Eurolex Bohemia, 2006.
- Šubrt, J. a kol.: *Soudobá sociologie V (teorie sociální změny)*, Praha, Karolinum, 2013.
- Армстронг, Д.: *Украинский национализм: факты и исследования*, Москва, Центрополиграф, 2008.
- Верига, В.: *Дорогами Другої світової війни, Дивізія “Галичина”*, Toronto, Канадське наукове товариство імені Шевченка, 1998.
- Іванишин, В.: *Політична функція: ВО “Тризуб” ім. С. Бандери, Державність нації: збірка праць, В. Іванишин; ред. Іванишин, П., svazek 2., Тернопіль, Астон, 2009, s. 81–89.*
- Kol. aut.: *Івано-Франківська станція галицького братства колишніх вояків 1-ї української дивізії української національної армії*, Івано-Франківськ Лілея-НВ, 2012.,
- Kol. aut.: *Націоналізм*, Київ, Смолоскип, 2006.
- Kol. aut.: *Україна; процеси націотворення*, ed. Каппелер, А., Київ, Видавництво “К.І.С.”, 2011.
- Kol. aut.: *Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.)*, red. Кармазіна, М., Київ, ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012.
- Кононенко, П.: *Національна ідея, нація, націоналізм*, Київ, Міленіум, 2005.
- Кожевніков, В.: *Яка національна ідея українців*, Київ, Задруга, 2014.

Periodika

Волошина, Н. М.: Соціально-філософський вимір патріотизму й націоналізму в Україні. Гілея, red. Вашкевич, В., 2011, č. 3., s. 354–364.

Грабовський, С.: Сучасний український націоналізм: рух у невідоме. Сучасність, 2007, č. 2., s. 127–134.

Зубро, Т.: Етнічна ідентифікація, або Мрії про минуле: проблема зростання полі етнічної ідентифікації на теренах сучасної України. Політичний менеджмент, 2010, č. 1., s. 88–95.

Кірчанів, М. В.: Сучасний політичний націонал-радикалізм як маргінальний чинник функціонування транзитного суспільства. Економічний часопис – XXI., 2009, č. 11–12, s. 45–48.

Лісничук, О.: Нація та національні інтереси в правих політичних дискурсах сучасної України. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2. vydání, Київ, 2012, s. 175–187.

Мельон, А.: Функціонування та перспективи розвитку українського націоналізму. Сучасність, 2006, č. 9., s. 120–130.

Полихо, І. Д.: Західний націоналізм та український націоналізм: чи є між ними різниця?. Гілея, red. Вашкевич, В., 2012, č. 8., s. 647–651.

Ситник, О.: Характеристика ідеології сучасних українських націоналістичних партій: теоретико-методологічний аспект. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2. vydání, Київ, 2011, s. 116–128.

Сич, О. М.: Наукова конференція: український націоналізм потребує об'єктивної аналізи та сучасного інструментарію дії. Визвольний шлях, 2007, č. 1., s. 16–24.

Туренко, В.: Український організований націоналізм в координатах етноментальних характеристик українства. Соціальна психологія, 2007, č. 6., s. 51–66.

Чернявская, Ю.: Фокусы этнической прентичности. Космополис, 2007, č. 3 (19), s. 105–117.

Швирков, О. І.: Кінець українського націоналізму?. Гілея, red. Вашкевич, В., 2012, č. 1., s. 369–374.

Швирков, О. І.: Український націоналізм як ідеологічний тренд. Віче, 2010, č. 8., s. 30–32.

Elektronické zdroje

<http://patriarchia.org.ua/?p=3649>, 2016-3-7.

<http://www.cerkva.info/uk/statut.html>, 2016-3-7.

http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?u_nas_ne_mozhe_buty_tri_ukrayini&objectId=1052976, 2011-12-8.

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/8312-11?test=4/UMfPEGznhhvLq.ZibNUyP7HI4Dks80msh8Ie6>, 2016-3-12.

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>, 2016-3-12.

<http://www.ukrcenter.com/Література/Ярослав-Стецько/55307/Дві-революції-збірка>, 29-8-2015.

<http://svoboda.org.ua/party/program/>, 2012-6-15.

<http://svoboda.org.ua/party/history/>, 2012-6-15.

<http://www.partyofregions.org.ua/meet/program/>, 2012-8-16.

<http://yataukraine.org.ua/index.php?newsid=101>, 2016-7-4.

<http://www.kpu.ua/uk/41336/povernemo-krainu-narodu-peredviborna-programa-komunistichnoi-partii-ukraini>, 2013-9-3.

<http://www.razom.org.ua/documents/443/>, 2013-2-6.

<http://www.batkivschyna-kievobl.com.ua/ru/text/programma>, 2016-7-2.

<http://ba.org.ua/news/11910.html>, 2013-3-2.

<https://frontzmin.org.ua/party/ideology.html>, 2015-6-8.

<https://frontzmin.org.ua/uryad-zmin/ideology.html>, 2015-6-12.

https://www.rbc.ua/ukr/news/politpartiya-evropeyskaya-stolitsa-smenila-nazvanie-na-novaya-strana_11112009, 2016-7-2.

<http://klichko.org/about/programma/>, 2015-19-8.

<http://penta.org.ua/publications/2235/>, 2016-8-10.

<http://statistika.in.ua/vybory2012/peremozhti>, 2016-8-20.

<http://razumkov.org.ua/ukr/pidtrymka-partij.php>, 2016-8-20.

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Bakalářská práce